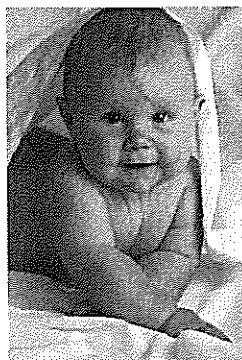


היחידה להלכה יישומית

שלום זכר

מקורותיו ומנהגיו



פנימי
הרב מנחם בורשטין

מהדורה מיוחדת לכבוד
ה"שלום זכר" לבנם של
ר' יוחאי ואודיה פרלמן
שבת פר' תולדות תשע"ג

תוכן הענינים :

1	שלום זכר – סעודת מצווה – שו"ת תרומת דשן
2	מגיד מישורים - מרן הבית יוסף
3	מגדל עוז - היעב"ץ
4-6	סעודת שלום זכר – הרב יוסף דוד ויסברג
7-11	סעודת שלום זכר - הרב אליקום דבורקס
12-13	שלום זכר - מקור טעם וזכר הסעודה – הרב נחמן יוסף וילהלם
14-16	שלום זכר – האדמו"ר מצאז'
17-18	סעודת שלום זכר וליל שימורים – הרב יוסף צ. אדלר
19	סעודת שלום זכר – הרב שלום וואכמן
20	טעם לסעודה ומשתה – הריא"ז מרגליות
21	שלום זכר – הרב שמואל פנחס גלברד
22-24	סעודת שלום זכר – הרב יצחק יהודה רוזן
25-27	שלום זכר – הרב אהרון פרלוב
28	מנהגים לפני הברית – עתים
29-30	קטניות – הרב מרדכי אליהו
31-32	כיצד לבדוק חומוס מתולעים – הרב משה ויא

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוה"ה עוסקת במתן שיעורים וכארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים.)

אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנדונים.

המאמרים המופיעים בהוצאתנו נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהכאתם משום הסכמה עם חוכם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו.

הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד וע"כ אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לגנדיי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות.

בברכה
מנחם מנדל
הרב מנחם כהנא
ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוה"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מיליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאל ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרה"ג מנחם בורשטיין שליטי"א. שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בלעז היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרה"ג מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות אף כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרה"ג מנחם בורשטיין שליטי"א ראש מכון פוה"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפיק.

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

שאלה רס"ז יום ל"א של בן בכור שבאוחו יום פודין
אוחו אם חל בשבת היאך יעשו. לריכס
להמחין בפדיון עד אחד בשבת או אם יש תקנה שיהא נפדס
בשבת :

תשובה יראה דאין למלא חקנס שיהא נפדס בשבת ואע"ג
דיכול לפדות ובכלי כסף או בשאר שום כסף ה' שלשים
בדבר שמוחר לטלטל בשבת דאין לרין לפדות דווקא במעות ואפי'
אם היה נא לפדותו במעות היה חקנס בדבר כגון שיהא לכהן
המעות בע"ט כדי שיהא פדיון נאן לאחד בשבת וכס"ג מהני שפיר
והכי מסקינן בהדיא פרק י"ט ב"ב דבין לרב ובין לשמואל אם פדאו
בחור שלשים במעות כדי שיהא פדיון כהן לאחר שלשים
ולא נחאלכו המעות כמו פדיון כהן. מכל מקום נראה דלא שפיר
למיעבד כהני כרי גווי דאי נא לפדות בכלי כסף או שום
כסף בשבת נופים דומס למקח וממכר ונראה הדברים דעפי איכא
למנוח דכדי ממאי דגזרו רבנן דאין מקדשין ואין מעריכין ביו"ט
ואל"ל בשבת משום גזירה דמקח וממכר כדאיתא בהדיא פ' בהרא
דביאס' ופ' מה שכתבו הגאונים סדר הפדיון דשואל הכהן מאי
בעית טפי נך כבודך או ה' שלשים כל כס"ג דמיא טובא לקיין
ומכירה. ובאידך גווני נמי שיהא המעות לכהן בע"ט כדמחל
לפיל נס בזה יש גמגום דהיאך יעשה עם הנכנסות שצריך לברך
וגם עם הסעודה שרגילין לעשות בשעת הפדיון כמו שמואלאי
סועתק מספר פרנס שנוכחים לעשות סעודה לפרנסותי מלות וכן
מוכח מן התלמוד דאפי' בימיס היו נוהגים לעשות סעודה לפדיון
הבן כדאיתא פ' מרובס רב ושמואל ורב אחי איקלעו לבי שבוט הבן
ואמרי לה לבי ישוע הבן ופרש"י ישוע הבן מנחם היו עושין
לפדיון הבן וכתבו שם החסו' וכן פ' בערוך ישוע הבן פדיון הבן
ואע"ג דמפרשי איכא בשם ר"ח דהיו רגילין לעשות סעודה כשמואל
זכר על שמוע ונמלט ממתי אמו מ"מ בזה לא פליגי ארש"י שכו
רגילין לעשות סעודה לפדיון הבן ואחד מהגדולים הוכיח משם
דסעודת מלות היא לרש"י כדאית ליה ולפר"ח כדאית ליה מדאיקלע
רב להסם דסא אמרינן פ' גיד השגס דרב לא הוי מחסני מסעודה
הרשע וסיס רז"ל דמס שאנו נוהגים עכשיו לאחר שמואל זכר
נכנסין לשם למעס בלילי שבת הסמוך לילידה דהיא סעודת מלות
והיינו אותה סעודה דפר"ח וקבעס בלילי שבת בשעת שסכל
מזוין בצמיסס וכיון דסעודת מלות הוא דפדיון הבן כמו שביארתי
בנ"ד אימתי יעשה אם בשעת שיהא לכהן ה' שלשים נראה דלא
יחנן דסא אכתי אין כמו פדיון ולא מלאו לו שלשים יום ואע"ג
דסבד רב דכיון דא"ל כדי שיהא פדיון לאחר שלשים יום כמו פדיון
אפילו אם יחאלכו המעות ופסק הרמב"ם וכן סמ"ג וסמ"ק כוותיה
וכן פסק באשירי דהלכה כוותיה דרב באיסורי לגבי דשמואל החסו'
פ' מרובס⁴ בסוגיא דהרשעס פסקו בפשיעות כשמואל דסא יחאלכו
המעות אין כמו פדיון וכן פסק ב"א וברוב ספרים הסם פ' י"ט
בכור גרסינן ואע"ג דקי"ל דכל היכא דפליגי רב ושמואל הלכה
כרב באיסורי וכשמואל בדינא הכא הילכתא כשמואל ונראה דהסו'
הסם אית להו גירסא זו ואשירי ע"כ לא גרים לה וז"ע דגרס
מס' נדס גבי וססות דאורייתא או דרבנן כתב אשירי נופים דקי"ל
כרב באיסורי כדאיתא פ' י"ט בכור ולא אשכחן בשום דוכתא פ'
יש בכור דפליגי רב ושמואל אלא בזה דלעיל ותוספות במס' ירדס
הסם מתי מייחי מפ' יש בכור דקי"ל הלכה כרב באיסורי אלמא
גרסינן לה סא דלעיל וכיון דקי"ל כשמואל א"כ אכתי אינו פדיון
דשמואל יחאלכו המעות וסאיך יעשו סעודה לפרנס המלות בעוד
שאין כמו פדיון ואם יעשו הסעודה בשבת סבד פדיון הוא אם לא
נחאלכו המעות מאן נימא לן דאיכא פרסומא כס"ג שאין רואין
הפדיון בשעת הסעודה וסו דהיאך יעשה עם הנכנסות דברכה
פדיון ושכחיינו אם יברך בע"ט בשעת נתינת המעות אכתי אין
כמו פדיון לשמואל וגם לרב אכתי לא מהייב לפדותו וסאיך יברך
וליונו ובפלוגתא דרב ושמואל אינו חלל בדיעבד אי פדיון או לאו
ובשבת אין ראוי לברך דלא מידי קעניד שעתא וממילא הבן פדיון
בכניסס שבת שהוא יום ל"א כל כמס דלא נחאלכו המעות ולהכי
עדיף טפי למיעטריס ל"ד א' בשבת ואע"ג דבשילהי פ"ק דבסורות
משמע דלאו שפיר דמי לאחר הפדיון מל"א יום ואילך מ"מ אשכחן
דמאחרים כמס מלות כדי לעשות כחיקוק ובהסער ובהדור וכן
שמעתי שנמלא בספר אחד שאין לעשות הפדיון כשחל ל"א בו
ונראה לנהוג כפי ואע"ג דמוכל ליישב כל הני גמגומים דלעיל
בעניין הסעודה והנכנסות כיון דאין לאחר הפדיון מל"א יום ואילך
וכשחל בשבת אי אפשר בו ביום ולא קידס לכן יש לדמות לרב
חוכה בע"ט שמדליקים מנצוד יום ומנדינן כו' ואע"ג דליכא
השחא מלות ודילמא ככתב קודס הכנסת היללס חללס הסם דלא
אפשר בענין אחר ועיין בזהס חסודס דלעיל נר חוכס שבתס
בע"ט פ' ב"ח :

פרשת וישב מהדורא קמא

אור ליום שבת ה' לשבט, ה' עמך וכו', וכל אשר אתה עושה ה' מצליח ויצליח, ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח, רזא דויהי היינו דוא"ו אסתליק ביו"ד לינקא מינה, וכן ה"א אסתליק ביו"ד לינקא מינה ואע"ג דכתי' הוי"ה למפרע, לא אחזו פורענותא. אלא כדכתיב ויהי עם בימי כמו שאמרו חז"ל ויהי בימי לשון צער, וטעמא דמילתא דאית ימים ואית ימים, אית ימי קודש ואית ימי רעה, וכד כתיב בימי עם ויהי הוא לאגלויא דהא דכתיב ויהי דכתיבי אתון למפרע של הוי"ה הוא למרמו על ימי דההוא סיטרא דשלטי ולמרמו דאיסתליקו וא"ו וה"א לעילא ובכך עלא בצערא, אבל כד כתיב ויהי ולא כתיב בימי רמיו דוא"ו וה"א סלקי לינקא מיו"ד כדי לאשפעא לתתא, ומשום דלוימנין כתיב ויהי לרמוזי על צערא, ולהכי כתיב ויהי ה' את יוסף סמך שמא דהוי"ה כסדר לוייה למרמו דהאי הפוכא דשמא דהוי"ה דבוייה לא למרמו על פורענות' הוא אלא על שלימותא לחברא וא"ו וה"א את דהיינו כנסת ישראל, יוסף דהיינו יסוד, כלומר דעל ידי ההוא עבדותא אתא ההוא עובדא לידיה דעל ידיה אטתלק בדרגא דצדיק, והדר קאמר ויהי ה' כלומר האי הפוכא דאתון דבוייה לאו לפורענותא איהו אלא לשלימותא דהא סמך ליה איש דהיינו תפארות לומר דעל ידי ההוא עובדא אסתליק בדרגא דצדיק דאיהו סמך לתפארת. והדר קאמר ויהי בבית אדוניו המצרי והכא לא סמך לא ה' ולא איש לוייה, משום דויהי לחודי' רמיו קצת צערא, והכי קאמר ויהי כלומר אי הות קצת צערא לא הוה אלא דהוה בבית אדוניו המצרי כלומר דהוה משועבד לההוא מצראתא, אבל צערא אחרא לא הוות ליה במילתא, דאדרבא מתמן הוה ליה סליקא לאסתלקא בדרגא דצדיק, ואחר זה ישגתי עד שהיה יותר מחצי שעה מהיום, וכשנתעוררתי הייתי מצטער על שלא דבר עמי כפעם בפעם דיבור ארוך והתחלתי לגרוס משניות ולא הספקתי לגרוס שני פרקים עד שקול דודי זה בא ואומר הטוב בעיניך מה שעשית זה הלילה לשחות פעמים מים הרבה כי לא הודעתין שיש לך להזהר מלהשביע תאות יצר הרע, ועל דבר זה היה ראוי לעזוב ולנטוש, אבל אני לא אעשה כן לך כי לא אעזוב ולא אנטוש כמו שאמרתי לך על פסוק ברוך דודי וכו' ומני הטוב לא אמצע מפיק והלא בעניינא דילי יהא שקלא וטרייא בעניינא דברית מילה דיהא ביומא קדישא הדין, דיהא רזא דמילה דהיא מצוה בשמיני, היינו כי היכא דיעברון שבעה ספיראן עד דמטי לתמינאה

דאיהי בינה, ובההוא זמנא דאיתגלייא עליה לבנותא דבינה דאתי מלובן דכתר עליון, מהלינן ופרעינן לגלאה מלכות ויסוד לחברא להוא עם בינה, וכד איערע בשבת יאה ויאה דהא בהאי יומא קדישא מתגלי לבנותא עילאה ומתחבר ביסוד ומלכות ורזא דמזמורא דאמרינן בברית מילה הלא הוא שיר המעלות שיר הא ידיע דרמיו במלכות דתדיר משוררת למלכא עילאה, ברזא דאלהים אל דמי לך, המעלות רוי דהני מעלות לקביל חמש עשרה מעלות דסלקין מעזרת נשים לעזרת ישראל דהא עזרת נשים רמי: במטרוניתא בחולקא דידה דרמיו בה ועזרת ישראל רמיו בתפארת דמטרוניתא, ועזרת הכהנים רמיו לחסד דמטרוניתא וההיכל רמיו בתלת עילאי וי"א אמה לאחורי בית הכפורת על רזא דאין סוף והני ט"ו שיר המעלות סלקי ממטרוניתא גופא דהיא עזרת הנשים לתפארת שבה דהוא עזרת ישראל, אשרי רמיו לכתר וחכמה כל היינו יסוד, ירא ה' היינו ראשית חכמה יראת ה', ההולך בדרכיו, כלומר דסליק יסוד באורחין דיליה לאיתדבקא בתלת עילאי, יגיע כפיך כי תאכל, יגיע כפיך היינו יניקו דספירין קדישין דאינון עשר דוגמת עשר אצבעות דבתרין כפים, אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, היינו כנסת ישראל דאיכרי גפן, אי נמי אשתך היינו בינה דאיהי טמירא לעילא בירכתי ביתך. בניך היינו שאר ספירין, כשתילי זיתים סביב לשולחניך, שולחניך היינו בינה, אי נמי בניך היינו נערים מטטרו"ן סנדלפון וארבע מחנות שכינה, כשתילי זיתים סביב לשולחניך דהיינו כנסת ישראל דכולהו ינקין מינה לאיתונא ולמיון עלמין כולהו, הנה כי כן יבורך גבר. הנה היינו ס' גבורים דסביב לה, כי כן היינו רזא דמאה ברכאן דסלקין ספירין לק' ברזא דכל חדא כלולה מעשר, יבורך כלומר יתברכון כולחון ספירין מיראת ה' דהיא כתר, והיינו גבר ירא ה', יברכך ה' מציון דהיינו יסוד, עושה שמים וארץ היינו תפארת ומלכות, וראה בטוב ירושלים היינו חיבורא דמטרוניתא בהדי מלכות דספירין עילאין, כל היינו יסוד, ימי חיך היינו ספירין, וראה בנים לבניך בניך היינו ספירין אמצעיים, בנים לבניך ספירין בתראין, ^{עלום} היינו יסוד, ועילא מיניה ישראל דהיינו תפארת והיינו דקאמר על ישראל:

סימן ב'
סעודת שלום זכר

- א. כליל שבת שאחרי לידת בן זכר, נוהגים לעשות סעודה ומשתה לקהל בבית שהתנינוק שם (א).
- ב. והטעם לסעודה זו יש שכתב שהיא סעודת הודאה על שנושע הולד ונמלט ממעי אמו (ג), ויש שנתנו טעם לסעודה שנכנסים אצל התינוק לנחמו מפני שהוא אבל על ששכח תורתו שלמד במעי אמו (ד).

טו. מג"א ושע"א שם וכתבו שם דרוחה שאר חיובים כמו אם ילדה וולד קיימא, א"כ הפלה צורה שאין אנו בקיאים בה שאו אינו דרוחה שאר חיוב אחר, דשמא אינו ולד, ומ"מ יש לקרותו קודם לאחרים שאינם חיוב אבל בשערי חיים שם הביא בשם הגאון מליסא בסידור דר"ח שחולק ע"י וסובר דאינו עולה כלל אם הוא ספק, וצ"ע.

טז. קיצושי"ע סי' ע"ח אות י"א, וכ"כ המחצית השקל שם סי' רפ"ב שכן נראה מדברי המג"א, וכתב שם דאפשר דהטעם הוא משום דילולת בן כבר היה לו חיוב בשבת שלפני המילה.

יז. שערי אפרים שם, ויעיין בהגהות פתחי שערים שם שכתב דכן משמע מהלכוש והמג"א דלא בהמחצית השקל הנ"ל.

- א. שרית תרומת הדשן ח"א סי' רס"ט ע"פ דברי החוסי' ב"ק דף פ' ע"א ד"ה ישוע הבן בשם ר"ת, וכן הוזכרה סעודה זו בארח"ח הל' מילה, והובא מנהג זה ברמ"א יו"ד סי' רס"ה סעף י"ב, ויעיין בערוך השולחן שם סעף ל"ז שכתב דאין דברי הרמ"א מוויקי"ם שהתחיל בסעודה ומשתה וסיים בטעימה וע"י לקמן הערה יב).
- ב. תרה"ד שם, וראה בדגול מרובה יו"ד סי' קע"ח שהקשה רלפי טעם זה אמאי אין עושים סעודה זו גם כשנולדה בת.
- ג. ט"ז יו"ד שם סק"ג בשם הירושיה, והוא ע"פ דברי הגמ' נדה דף ל' ע"ב דבשעה שנולד בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל החתרה, ולפי"ז יש ג"כ להקשות אמאי אין עושים סעודה זו גם כשנולדה בת, דהרי בגמ' שם לא חלק בין בן לבת, וראה במגדל עוז כפתחה לה' מילה מה שת"י בזה.

פח
אוצר הכרית

- ג. סעודה זו נקבעה כליל שבת דוקא, מפני שאז הכל מצויים בבתיהם (א), או לפי מה שאמרו חז"ל שהשבת משלימה ומכשירה את התינוק למילה (ה), ויש שכתבו משום ההתינוק שהוא נקי מחטא חשוב כצדיק, והוא מעין המנהג שכשבא אורח הגון לעיר ובפרט כשהוא מפורסם לאיש צדיק הולכין אליו בשבת לקבל פניו, וע"כ הולכין אליו בשבת הראשון לקבל פניו (א).
- ד. בלשון חז"ל נקראת סעודה זו "ישוע הכן" (א), (על שם שהולד נושע ונמלט ממעי אמו) (ה), או "שלום זכר" משום דבאים לקבל פני הזכר שנולד (ט).

- ה. נחלקו הפוסקים אם סעודה זו נחשבת כסעודת מצוה (א), או לא (יא).
- ז. תרה"ד שם.
- ח. כ"כ הדרושה סי' ש"ה אות ג' בסופו, וכן הוא בט"ז סי' ש"ק י"ג, ובביאור הגר"א שם סי' ס"ק מ"ט, עפ"י המדרש (ויקרא רבה פכ"ז) ר' לוי אמר משל למלך שגור ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא ידאו פני עד שיראו פני המטרונית החילה, כך אמר הקב"ה לא תביאו קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת, ובספר דרך פקודין מצוה ב' אות י"ב שהביא דברי הוזהר פירשת תורנית שאמרו שם מיום השמיני והלאה ירצה במאי ירצה דמעבר עליה חד שבתא וכו', דאתרנן ואודמון לגבי הוזהר שבת רוא דברית קיישא, וכתב שם דלפי דברי הוזהר משמע כהמנהג שנהגים בקצת קהילות לעשות הסעודה הנ"ל כיום השבת ולא בלילה, ע"ש והסבר עפ"י הסוד, ולפי"ד המדרש יש לעשות הסעודה כמנהג רוב הקהילות דהיינו כליל שבת עיי"ש, ועיין בספר אות שלום סי' רס"ה מש"כ על דבריו.

- ו. ספר ברית אבות קונטרס מפתח של חיה אות מ"ג, וראה במגדל עוז בפתיחה להל' מילה שכתב שם עוד טעמים אחרים.
- ח. תה"ד שם, עפ"י הגמ' ב"ק פ' ע"א ותוס' שם.
- ט. יעויין במגדל עוז בפתיחה להל' מילה שכתב הטעם מפני שהתינוק שכח תלמודו ולכן נקראת שלום זכר מלשון זכירה, וע"ש עוד טעמים, ועי"ע בספר תהלה לדוד על תהלים (קד, יד) להרד"ק מבוטשטשטש ש"כ עוד טעם, ובאוצר כל מנהגי ישורון סי' כ"ז כתב דהטעם נקרא שלום זכר הוא עפ"י"ם שאמרו חז"ל בנדה כיון שבא זכר בעולם בא שלום בעולם, וע"ע טעם בסי' נחלת בנימין מצוה ס'.
- י. תה"ד שם ע"פ ב"ק שם וחולין צ"ח ע"ב שרב לא נהנה מסעודת רשות, וכ"כ הרש"ל בשי"ש ב"ק פרק מרובה סי' ל"ז והביאו כשכניה"י יו"ד סי' רס"ה, וכ"כ הפרמ"ג במש"ז סי' חמ"ד סק"ט.
- יא. חוות יאיר סי' ע', וכתב שם לדחות ראיית התרה"ד שאפשר שנכנס שם אבל לא אבל עיי"ש, אמנם יעויין באו"ח סי' ק"ז ש"כ שם לענן אחר דרוחק לומר כן שלא אבל.

- ו. המנהג הוא לעשות השלום זכר אחר סעודת השבת ואין עורכים שם סעודה בפת, אלא אוכלים מיני תרומא ופירות וקטניות (יג), ונהגו לאכול שם ערשים (יג), ובומנינו המנהג לאכול מין קטניות הנקראים "ארבעס" (חומס) (יד).
- ז. אם החינוך אינו בביתו כגון שהוא עדיין בביה"ח וכדו' י"א שאין לעשות כלל סעודה זו (טו), ומי"מ נהגו העולם שעושים הסעודה אף אם החינוך אינו בביתו.
- ח. וכשהחינוך נמצא בבית, יש נהגין לקרות פרשת שמע אצל החינוך (טו).
- ט. נהגין להכריז בביהכ"נ שאבי הבן עורך סעודת שלום זכר (יז).

יב. המקור לזה אינו ברור, אמנם כבר נזכר כן בשו"ת חוות יאיר שם שכתב בחור דבריו דלא מקרי סעודת מצוה משום דאין אוכלים שם בקבע רק אלו נכנסים ואלו יוצאים ושותים מעט מזער וכו'. וכ"כ גם במגד"ע שם דהמנהג ליכנס אצל החינוך ולאכול שם פירות ומיני מתוקה. וכ"כ בספר תהלה לדוד על תהלים להגד"ק מבטשטשטש שם, וכן הובא מנהג זה בערך השלח הנ"ל הערה א'. ובהו יתורץ דיוקו בדברי הרמ"א שם שהתחיל בסעודה וסיים בטעמים, דהקלה באים אחר הסעודה רק לטעום. (אמנם, לכאורה נראה דדאי צריך לעשות סעודה בבית היולדת, וסעודה זו נחשבת (לדעת אחר) כסעו"מ ובסוף הסעודה יבואו כל הקהל להשתתף ולהם סוג בטעמים).

יג. כי"כ בס' תהלה לדוד על תהלים להגד"ק מבטשטשטש, וכ"כ בספר כורת הברית בפ' נחלה"ב סי' רס"ה ס"ק ס"ח והוא ע"פ טעם הדרישה דבאים לנחם את החינוך על התורה ששכת, וכתב שם עוד סמך לזה ע"פ המד"ר פרשת תולדות דערישם יש בהם משום שמחה, עוד כתב שם שנהגים גם לאכול אגוזים וסמך לזה עפ"י המדרש שה"ש על הפסוק אל גנת אגוז ירדתי, שגדש שם על המילה, וכן דרשו בחינוכי ודוד (חיקון כ"ד) פסוק זה על המילה. שגדש שם על המילה.

יד. ואפשר דהוא גם משום אכילת כניל.

טו. כי"כ בספר אבן ישראל, וטעמו, שהרי כתב התורה"ד והרמ"א שנכנסים אצל החינוך, דמשמע דצריך לעשותה אצל החינוך, ובפרט לפי טעמו של הדרישה דנכנסים כדי לנחם את החינוך, וכן לטעם דבאים לקבל פני החינוך ודאי דאין לעשותה אלא אצל החינוך.

טז. עיין לקמן בענין ליל שמיורים סי' ז'.

יז. כורת הברית בפירוש נחל הברית סי' רס"ה ס"ק ס"ח, וכ"כ בס' חותם קודש סי' ט' אות ז' וראה עוד בספר הברית סי' רס"ה אות קפ"ז. ובענין אם מותר האב עצמו להזמין

- י. אם נולד בליל שבת לאחר צאת הכוכבים, י"א דיש לעשות הסעודה באותה שבת (יח), וי"א שיש לעשות את הסעודה בשבת השנייה הסמוכה למילה (יט), וכן נהגו (כ).
 - יא. אפילו אם לא ימולו את החינוך בשבוע זה וכגון שהוא חולה וכדו' מי"מ יש לעשות את השלום זכר בשבת ראשונה (כא).
 - יב. ולד שהוא ספק בר קיימא, אין צריך לעשות עבורו סעודה זו עד שיצא מכלל סכנה (כב).
 - יג. אבל בתוך שלושים יום על אביו או אמו מותר ליכנס לסעודה זו (כג).
- לסעודה זו, כיון דהוי סעו"מ ראה כוה"ב שם. ובס' נהגו כצאן יוסף במנהגי מילה כ' דבפרנקפורט אין מומינים לסעודה זכר, אלא מכריזים בבה"כ, כל הקהל יבואו על הזכר אצל פלוני. ובס' הזכרונות (להד"ק ר"צ הכהן מלובלין, מע' ב') כ' דאף אם אבי הבן מומין אדם לסעודה שליו, מי"מ אם הוא ת"ח ואינו רוצה להבטל מלימודו, יכול להקל, כיון שאין עושים סעודה ממש, אלא טעמים בלבד.
- יח. פרמ"ג במש"ו סי' תמ"ד, וטעמו לפי דברי התורה"ד שהסעודה היא סעודת הודאה על שנושע הולד וכו' ולכן יש להסמיכה להלידה ככל האפשר. וכן משמע בפשטות מלשון התורה"ד עצמו שכתב שעושים הסעודה בליל שבת הסמוך ללידה. ומשמע דצריך להסמיכו ללידה. וע"ע לקמן סעיף י"א ובהערה שם.
- יט. כי"כ בספר כורת הברית שם. וכתב שם הטעם, שמנין לו לאבי הבן לידע דיולו לו זכר שיוכל להכין הסעודה מקודם. ועוד, שבליל שבת הבא שהוא ליל ח' מתאים השם שבוע הבן, (שאמרו ב"ק פ. א), שיש שכתבו דקאי על הסעודה שבלילה שלפני המילה, והעתיק דבריו בס' חותם קודש שם. מלשון המגד"ע עו' בפתיחה שם שכתב שעושים סעודה בשבת שלפני המילה משמע קצת דחלו במילה, וכן הוא הלשון בחכמת אדם כלל קמ"ט סכ"ד. אמנם מדברי המגד"ע שם בהמשך דבריו שכתב שטעם הסעודה משום שהשבת היא מצוה ראשונה שבאה לידי זכו', משמע דיש לעשותה בשבת הראשונה צ"ע.
- כ. כי"כ בכוה"ב ובכוה"ב ובחותם קודש שם, ובלקוטי מהרי"ח כ' כהדעה הראשונה. כא. מהרי"ד נא"ל [נדיפס בסוף ספר כורת ברית לראשונים] וטעמו דהוא עיקר טעם הסעודה הוא משום דבשבת זו הוא רואה פני המטרוגא, דכ" ה"ז ועוד, לעיל סעיף ג', ומה ענין לעשותה בשבת השנייה כיון שכבר ראה פני המטרוגא, וכבר ראו הוא למילה ע"כ. ויש לעיין לדעת החולקים לעיל סעיף י' אם גם בנר"ד חולקים, או דיש לחלק.
- כב. שו"ת תשורת שי מהד"ק סי' תקנ"א, ועיין אות חיים ושלום סי' רס"ה ס"ק ל"ג מה שכתב בזה.
- כג. שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ק"פ. וכ"כ בבית לחם יהודה יריד סי' שצ"א בשם מ"א, וכן

יד. יש מקומות שנהגו לילך בשבת אחר תפלת היום אצל היולדת והתינוק (כד).

סימן ג'

מצות מילה

א. מצות עשה מן התורה לאב למול את בנו (א), ואם לא מל ביטל מ"ע, אבל אין עונש כרת על האב (ב).

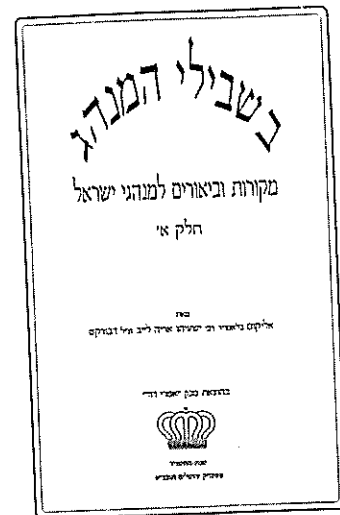
שם בגליון רש"א, וכ"ש בזמנינו דאין עושים סעודה ורק נכנסים לטעום. כד. הובא בדרישה סי' ש"ס בסופו ובעוד פוסקים, ועיין לעיל הערה ה' בשם הדרך פקודיך, וראה עוד בס' הברית סי' רס"ה אות קפ"א.

א) שו"ע יו"ד סי' ר"ס סעיף א' עפ"י גמ' קידושין כ"ט ע"א — האב חייב בבנו למולו וכו' מנלן דכתיב (בראשית) וימל אברהם את יצחק בנו וכו', ובירושלמי (קידושין פ"א ה"ז) למדו מפסוק (ויקרא י"ב) וביום השמיני ימול וגו', ועי' במפרשים שם, ובמדרשים וכן בספרי ראשונים הביאו פוסקים שונים. ובביאור הענין עי' ברית משה על הסמ"ג עשין כ"ח, וליקוטי סופר מצוה ב', ובמנחת חדשה מ"ע ב' אות א' ואילך, ובאריכות בס' כוה"ב סי' ר"ס ובס' הברית שם.

ובגדר מצות האב אם הוא חובת עצמו או שהוא חובת הבן שהטילה על האב, ראה בס' כלי חמדה פר' לך לך.

ובענין אם גם לאחר יום השמיני עדיין המצוה על האב. ראה במחצה"ש אור"ח סי' תמ"ד סק"א שכתב דאין המצוה על האב, ובספר קובץ (על הרמב"ם ריש הל' מילה) חולק עליו וע"ע שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' פ"ה ושו"ת מהר"י אסאד אור"ח קכ"ב, ויו"ד סי' רמ"ה ורמ"ט, ושו"ת מהר"ש ענגיל ח"א סי' ס"ז, ובמקנה קידושין כ"ט ובמנח"ח מ"ע ב' אות ב'.

ולענין אם גם לאחר שהגדיל הבן וכבר חייב בעצמו למול אם יש עדיין חיוב גם על האב עיין מנ"ח שם, ובכוה"ב סי' ר"ס סק"ד ובדרך פקודיך (מ"ע ב' חלק הדיבור אות כ"ט) ב' דאין מצוה על האב, ובחמדת ישראל (קונ' נר מצוה אות מ"ה) העיר מדברי הרמב"ם בפי' המשניות ריש פ' ר"א דמילה שבי' להדיא שמשגדיל הבן נפסק חיובו מכל אדם וכו', וע"ע כזה בשו"ת דבר אברהם ח"ב סי' א', אות ו', ובאות שלום (מונקאטש) סי' רס"א סק"ב. ובעשירית האיפה על המנ"ח (סק"ג) כ' לתלות הספק בחקירה אם מילה שלא בזמנה היא מדין תשלומים ליום השמיני או שהוא חיוב נפרד, עי"ש שהאריך בזה, וע"ע מנחה חדשה מ"ע ב' אות ח', ובס' קרבן אשר פ' לך לך קונ' נר מצוה סי' ד' אות א' ב'. ובענין אם כופין את האב על מצוה זו. התשב"ץ (ח"ג סי' ח') כ' דהמעכב מילת בנו, כופין אותו ומכין אותו, ועי' חכ"א (בבינת אדם שער אור"ח סי' יז) שדוקא אם מעכב בכלל למולו אבל אם מניח למול את בנו אלא שהוא עצמו אינו רוצה להיות המוהל, או למנות מוהל



סעודת שלום זכר

המנהג ומקורו

כתב רמ"א (יור"ד סימן רסה ס' יב) וז"ל "נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר, נכנסים אצל התינוק לטעום שם והוא ג"כ סעודת מצוה". מקורו של המנהג הוא מדברי בעל תרומת הדשן (סימן רסט) שמביא דברי הגמ' (בב"ק פ ע"א) "רב ושמאל אקלעו לבי שבוע הבן, ואמרי לה ישוע הבן". וכתב רש"י בד"ה ישוע הבן "משתה שעושין לפדיון הבן בכור, ישוע מתרגמין פורקן כמו פדיון". התוס' כתבו בשם ר"ת פירוש אחר על ישוע הבן, "דהיינו שנולד שם בן, וע"ש שהולד נושע ונמלט ממעי אמו כדכתיב והמליטה זכר נקט לשון ישועה והיו רגילין לעשות סעודה". וכתבו גדולי הפוסקים להוכיח מהגמ' הנ"ל דסעודת שלום זכר סעודת מצוה היא. דמובא בגמ' (חולין צה ע"ב) שרב לא היה נהנה מסעודת הרשות, ובגמ' בב"ק נאמר שרב הלך לסעודת שלום זכר, מוכח דהוי סעודת מצוה. וכ"כ המהרש"ל (במסכת ב"ק סימן לז) דכל סעודה שאדם עושה שלא בדרך מריעות ושמחה אלא כדי ליתן שבח והודאה למקום או כדי לפרסם הנס הוי סעודת מצוה, דלפירוש ר"ת הוא לפרסם את הנס שנמלט העובר ממעי אמו, עכ"ד.

זמן הסעודה

נוהגים לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר, וכתב הט"ז (ס"ק יג) בשם ת"ה משום שאז האנשים מצויים בביתם, והביא עוד טעם בשם הדרישה דהתינוק אבל על תורתו ששכח (כמבואר בנדה דף ל). מכאן המנהג לאכול בשלום זכר עדשים ואגוזים (עי' מד"ר פרשת תולדות), דעדשים יש בהם משום אבל ומשום שמחה. וכן דרשו במדרש שה"ש על הפסוק "אל גנת אגוז וכו'" דהוי על המילה, וכן מובא בתיקוני זוהר (תיקון כד). יש להעיר אי"כ מדוע עושין סעודה שיתנו עדשים בלבד. וכתבו להסביר על פי מש"כ הטור (יור"ד סימן שעט) "תניא באבל רבתי, מקום שנהגו לנחם אבלים בביצים ועדשים מאכילים, מקום שנהגו לנחם בבשר ויין מאכילין" (עי' מג"א סימן קלא ס"ק יז).

וכתב בשו"ת דברי חיים (יור"ד ח"ב סימן סו) בסופו, בענין ספק ברכות בהבאת הקטניות (בל"א ארבעס) בתוך הסעודה, "ואני נוהג לאכול מעט עם לחם ללפת את הפת בתחילה וסוף". נמצא למי שאוכל ברוב שבתות השנה קטניות בתוך הסעודה צריך לעשות כדעת הדברי חיים ללפת את הפת בתחילה וסוף. משא"כ למי שאין דרכו לאכול קטניות בפני עצמם כלל בתוך סעודת שבת, והביאו לו קטניות משלום זכר, כיון שאין דרכו לאוכלם בתוך הסעודה י"ל דנחשב לדברים שלא באים בתוך הסעודה ויש לברך עליהם. וכ"כ בספר אות חיים ושלום (סימן רסה ס"ק לד).

והנה בגמ' (שבת יב ע"א) שנינו "אמר ר"ח בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת". וא"כ איך הותר לנחם התינוק בשבת. ומתישב הדבר מהטעם שכתב רש"י, שהמבקר מצטער

וכאן לא שייך טעם זה. והט"ז מביא טעם אחר מדברי המדרש (ויקרא רבה פרק כא אות י) "אמר ר' יהושע בשם רב לוי משל למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שראו פני המטרונה תחילה, כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין ז' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת".

בספר ברית אבות כתב להסביר טעם המנהג, כשבא אורח הגון לעיר הולכין אליו בשבת לקבל פנים, ובפרט כשבא אורח שהוא מפורסם לצדיק, והנה התינוק חשוב כצדיק כמש"כ המג"א (בסימן רפח), וע"כ הולכים אליו בשבת הראשונה לקבל פנים.

אם נולד התינוק בליל שבת לאחר צאת הכוכבים, והקהל התפללו כבר תפילת ערבית, כתב הפרי מגדים (במשבצות זהב סימן תמד) שעושים סעודת שלום זכר באותו הלילה, ולא בלילה שלפני המילה דהיינו שבת הבאה (וכך משמע מדברי תה"ד). אולם אין נוהגים כן אלא עושים שלום זכר דווקא בליל שבת לפני המילה, וכ"כ הגאון יעבץ בספר ברכות שמים, והטעם משום דלא הכינו עדיין עצמם במשתה ומעדנים בשביל סעודת שלום זכר. ועוד י"ל דכיון דעושין סעודה זו בעבור התינוק שנושע ונמלט ממעי אמו, א"כ הוא בכלל הד' שצריכים להודות שאחד מהם הוא היוצא מבית האסורים, ומכיון שהתינוק יוצא מבית אסירי רחם אמו, ובעת המילה אומרים הודו לה' כי טוב, א"כ טוב להסמיך הסעודה לברכת הודו, דסעודה זו היא מעין הודאה.

וכתב בספר חמודי דניאל שאף שידוע שלא ימולו התינוק בזמנו, מ"מ סעודת שלום זכר עושין בשבת הראשונה. וסמך לזה מהמד"ר הנ"ל עד שיראה פני המטרונותא היינו ליל שבת, ואז כבר ראוי למילה, ולכן עושין אז הסעודה.

כתב בשו"ת חתם סופר (חלק או"ח סימן נא) שאין מברכין ברכת הגומל בלילה, מכיון שהוא במקום קרבן תודה הקרב רק ביום. והביא מש"כ המג"א (או"ח סימן ריב) דאבי הילד חייב לברך ברכת הגומל כשאשתו הולכת לביהכנ"ס, משום דהוי במקום קרבן תודה. וא"כ איך אגו עושים הסעודה בלילה, הרי סעודה זו נחשבת לסעודת הודאה. י"ל דזה נאמר רק לגבי ברכת הגומל, אבל סעודת הודאה אפשר גם בלילה.

כשהתינוק אינו בבית

יש לדון האם התינוק צריך להמצא בבית, בעת עריכת הסעודה, או אפילו אם הוא נמצא בבית חולים ג"כ עושים סעודה. נראה לומר דתלוי בדעות המפרשים בעצם קיום הסעודה. דלדעת התוס' דהוי הודאה על שהולד נושע ממעי אמו, ולדעת ת"ה (שמביאו הט"ז) שהכל מצויים בבתייהם בליל שבת אפשר לעשות גם אם התינוק לא נמצא בבית. אבל לשיטת הדרישה שכל ענין הסעודה הוא לבקר את התינוק מפני שהוא אבל על תורתו ששכח, אם התינוק לא נמצא בבית לכאורה אין לעשות סעודה זו, ועדיף לחכות שיבוא לבית. ולטעם ספר ברית אבות שמקבלים פני התינוק שנחשב לצדיק, צריך התינוק להמצא במקום הסעודה. כמו"כ יש לדייק מלשון הרמ"א שכתב "ונכנסים אצל התינוק לטעום", דמשמע

שהסעודה תהיה דווקא שהתינוק נמצא.

קידושא רבא לבת

יש לברר מדוע עורכים בעודה זו דוקא לזכר ולא לנקבה. י"ל דזה מלשון הפסוק (ישעי' סו) "בטרם יבוא חבל והמליטה זכר". וכתב שם במצודת דוד "ולפי שתרבה השמחה בלידת זכר מלידת נקבה אמר והמליטה זכר לפי גודל השמחה". ויש שכתבו עפ"י מאמר חז"ל (נדה לא) "אר"י כיון שבא זכר לעולם בא שלום לעולם". בספר ברית אבות כתב על פי מה שדרשו חז"ל (פ"ק דמ"ק) על הפסוק "וילכו לאהליהם שמחים וטוב לב", מהו וטוב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר, וכתב המהרש"א בח"א דכן מצינו בהיפוך בר"ש ברבי (דפ"ק דב"ב) דנולדה לו בת וחלשה דעתו. וא"כ רואים שמי שנולד לו בן זכר לבו טוב, וע"כ אם עושה משתה וסעודה שואלים עליו מה זה היום שהוא מטיב לבו יותר משאר לילי שבת, ומשיבין ואומרים ע"ש שנולד לו בן זכר.

וכתב בספר דגול מרבבה (יור"ד סימן קעח) דמה שכתבו התוס' (ב"ק פ ע"א) שעושין סעודה ע"ש שנושע ממעי אמו, היינו שהיו רגילים לעשות הסעודה בלילה שלפני המילה, כלשון העולם סעודת "ואך נאכט". דלפירוש ת"ה שעושים זאת בליל שבת לפי שהכל מצויים בביתם קשה מדוע אין עושין סעודה זו גם לנקבה, שגם היא נמלטת מרחם. [ומש"כ בגמ' (סנהדרין לב ע"ב) שמכריזין אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם, היינו נרות שהיו דולקים בלילה שקודם המילה למשתה זו. ולכאורה מדברי התוס' (שם ד"ה אור הנר) משמע שפירשו אחרת שכתבו "מכאן נהגו להדליק נר במילה", ומשמע דמדובר בברית מילה עצמה ולא בלילה שלפניו. אולם בשו"ת חוות יאיר (סימן ע) ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג ס' לו) נראה מדבריהם דלא נחשב לילה שלפני המילה סעודת מצוה (עי' מג"א סימן תר"מ ס"ק ג' ובס' החיים להגאון מהרש"ק ז"ל בהשמטות לסימן תקנא). וכתב בספר אות ברית דאפילו לדעת החוות יאיר דלא הוי סעודת מצוה, נראה דמר"ח אב עד התענית המוהל והסנדק והאב מותרים לאכול בשר בלילה שלפני המילה, דיום ח' יר"ט שלהם הוא, ומיד בצאת הכוכבים מתחיל היר"ט].

וי"ל דמה שכתב רש"י בב"ק לפרש ישוע הבן היינו סעודת פדיון הבן, ולא פירש כמו ר"ת ע"ש שהזכר נמלט ממעי אמו, הוא מחמת קושיה זו שגם אם נולדה בת ראוי לעשות סעודה זו שגם היא נמלטה ממעי אימה.

וכתב היעב"ץ בספר מגדל עוז (בשער בריכה העליונה) וז"ל "וי"ל שנקרא זכר ע"ש שבאים להזכירו שבועתו שמשביעין אותו בשעת לידתו, וזהו ג"כ שבוע הבן מלשון שבועה, ומזכירין אותו בפעם ראשונה שבאה מצוה לידו שהוא השבת". אלא שיש להעיר מדוע לא נעשה ג"כ שבוע הבת, הרי גם היא מוזהרת על שמירת התורה. וי"ל הענין בטוב טעם ודעת, שכל הנשמות זכר ונקבה הם באים דכל אחד הוא פלג בלבד, והזכר הוא עיקר היצירה והנקבה נכללת בו, לכן כשיוצא לאויר העולם משביעין אותו לבדו, ובזה מושבעת ג"כ בת זוגו.

ולטעם הדרישה דסעודת שלום זכר הוא משום ניוחם אבליים, ששכח תורתו שלמד במעי אמו, הרי גם בבית שייך ענין זה שמלמדים אותה כל התורה, דאמנם ברור שבת אינה צריכה ללמוד כל התורה כולה אבל מחויבת ללמוד דינים השייכים לה (עי' שו"ע יור"ד סימן רמו ס"ו). וא"כ י"ל שמלמדים אותה לפחות הדינים שהיא חייבת בהם. ועיין בפסקי תוס' (סוף נדרים) דענין לימוד התינוק במעי אמו משום יצר טוב, ולענין יצר טוב אין חילוק בין בן לבת, וא"כ היו צריכים לעשות סעודה גם לבת. ונ"ל לפי הסברו של ר"ת שעושים סעודה משום שנושע מבטן אמו, דסעודת שלום זכר נקרא סעודת מצוה דהוא סעודת הודאה, גם קידוש שעושים להולדת בת ג"כ נקראת סעודת מצוה, ולכן נוהגין שעושים הקידוש בשבת שאז הכל מצוים בביתם. ועיין ברי"ץ גיאות (שערי שמחה ח"ב עמוד לח) שגרס "שבוע הבן שבוע הבת", ומשמע דלפנים נהגו לעשות סעודה ג"כ בלידת בת. וכתב (שם) בפירוש יצחק ירנן דמש"כ שבוע הבת היינו דנהגו דקוראים שם לבת בשבת בבית היולדת ולא כמו שאנו נוהגין לקחת לה שם בביהכ"ס וכן משמע בדרישה יור"ד סימן שס. וכוונת דבהן דבזמן התלמוד היו נוהגין לקרוא שם לבת בסוף השבוע וקבעיהו אח"כ ליום שבת בשעה שבג"א מצויים כמש"כ בדרכי משה יור"ד סימן רסה בענין סעודת שלום זכר. (עי' א"ר סימן תרנ ס"ו). וא"כ יוצא דאין זה שייך לסעודת שלום זכר, אלא סעודה שעורכים בשעת קריאת שם. וכן משמע בליקוטי חדושי הרמב"ן (בספר תורת האדם על סדר נשים) וז"ל "שבוע הבת ושבוע הבן, שבוע הבן קודם. והראני חכם אחד דברי הגמ' (ב"ב צא ע"א) 'מאה ועשרים משתאות עשה בעז לבניו וכו'". וכתב רבינו גרשום וז"ל "שעשה לל' בנים ול' בנות שהיו לו שישים משתאות משולדו, ובשלחן חוצה לבנותיו עשה ל' משתאות וכשהכניס בניו לחופה עשה ל' משתאות". ומשמע דגם לבת עושים משתה.

סעודה לתינוק שספק אם יחיה

מובא בשו"ת תשורת שי (מהדורא קמא סימן תקיא) בתינוק שנולד קטן ואמו אומרת שנולד יום א' לחודש תשיעי, והרופא אומר שלא למולו ביום השמיני, שאין לעשות סעודת שלום זכר בליל שבת הראשון, כיון דהוא ספק בר קיימא אין לעשות הוצאות, מכיון דרוב ולדות בני קיימא ובריאיים וזהו אינו בגדר הזה מילתא דלא שכיחא הוא ולא שייך בו מנהג. וכתב בספר אות שלום (סימן רסה ס"ק לג) דבודאי אינו חייב לעשות סעודה שיוכלו להוציא ממנו בדיינין, אכן הבוטח בה' בודאי יעשה סעודה זו בליל ש"ק הראשון, וכח השבת קדש יתן לו חיים ובריאיות, וגם אמו אומרת שיודעת בבירור שהוא בן תשיעי, א"כ הרי זה בן קיימא. (עי' אור החיים פרשת יתרו עה"פ וינת ביום השביעי).

אבל בסעודת שלום זכר

כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סימן קפ) שמותר לאבל בתוך י"ב חודש על אביו או אמו ובתוך שלושים על שאר קרובים לערוך שלום זכר וגם להשתתף אצל אחרים בביתם. והורה מרן הגרש"ז אויערבאך שליט"א דזה דווקא אם התינוק נמצא בבית. וכתב בשו"ת אדני פז (ס"י, מובא בפתחי תשובה סימן שצא) שאם שכח והיה בסעודת שלום זכר מותר לילך מחר

על סעודת ברית, דאם לא ילך יהיה אבילות בפרהסיא, משמע דבלא"ה אסור. אולם כבר כתבו האחרונים דמה שאסור לאבל להשתתף בסעודת שלום זכר משום שבזמנם היו נוהגין להכנס לבית היולדות בסוף סעודתן, והיו מתקבצין אצל סעודת שבת שלהם שהוא סעודה גמורה, וכך משמע לשון הרמ"א (יור"ד רס"ה ס' יב) שעושין סעודה ומשתה. משא"כ בזמנינו שבאין רק לאחר גמר סעודתם ואוכלים שם פירות וקטניות או אגוזים ושונים מעט שזכר לומר לחיים גם האדני פז מודה שמותר לילך לסעודת שלום זכר. אולם כשמעינים בדבריו משמע דאינו מדבר כלל מענין אבל בתוך י"ב חודש אלא מיום היארציט, שהמנהג שאין האבל הולך בו לסעודת שמחה.

כתב בעל אגרות משה בתשובותיו (ח"ג יור"ד סימן קסא) שרק בקרוב וידיד רשאי לילך שלא יחשב כאבילות בפרהסיא, אבל בלא"ה לא. מובא בסוף ספר פני ברוך על הלכות אבילות בשם מרן הגרש"ז אורבאך שליט"א שמותר לאבל תוך יב"ח לילך לסעודת ש"ז ולברך את בעלי השמחה וגם לטעום משהו, ולא כתב לחלק שרק בקרוב וידיד מותר, אלא לכ"ע מותר לילך. (עי' שו"ת בנין עולם ס"ב ובס' דעת קדושים סימן שעד סק"ב).

ג. שלום זכר

מקור טעם וגדר הסעודה

ככל המצוות והימים הטובים שתחילת השפעתם והתנוצצות אורם הוא בשבת הקודמת להם¹, אף סדר מנהגי שמחת ברית מילה מתחיל בשבת שלפני המילה. שיינהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנוול זכר, נכנסים אצל התינוק לטעום שם והוא גם כן סעודת מצוה².

בגדר סעודה זו יש שכתבו שהיא כ"סעודת הודאה" על לידת התינוק, שנושע ונמלט ממעי אמו, ונחשב כיוצא מבית האסורים, שהוא מדי שצריכים להודות³. ומקורו בגמרא⁴ "רב ושמואל ורב אסי איקלעו לבי ישוע הבני" ופירשו הראשונים⁵ שהיו רגילים לעשות סעודה זו לישועת הבן ממעי אמו, ולכן נחשב "סעודת מצוה", שהרי רב לא היה נוהג כי אם מסעודת מצוה⁶, ויש חולקין דאינה סעודת מצוה⁷. ונפקא מינה גם לגבי אם מותר לסרב להזמנה לסעודה זו. עוד אמרו בטעם ההתאספות לסעודה זו כדי לנחם את התינוק שהוא אבל על תורתו שלמד במעי אמו בהלו נרו על ראשו⁸, ונשכח ממנו כאשר בא מלאך וסתר על פניו⁹.

27 שבת קל"ז.

28 ט"ז טי תקפ"ח, ועיי אגרות משה או"ח סי' קל"ז, או"ח ב' סי' פ"ז.

א.

1 באר מים חיים נצבים, שם משמאל תצא תרי"ע, אמרי"אמת למהר"ל איגר, בחוקותי.

2 רמ"א וי"ד רס"ה סעיף י"ב, ומקורו בתרומות הדשן ח"א סי' רסט.

3 תרוה"ז שם.

4 ב"ק פ.

5 תוס' שם ד"ה ישוע הבן.

6 תרוה"ז שם עפ"י חולץ פרק גיה"י.

7 חות יאיר סי' ע', עיי פסקי תשובה סי' קצ"ד.

8 ט"ז יו"ד שם בשם הדרישה.

9 נדה ל"א.

שלום זכר

כה

יש אומרים שסעודה זו היא סעודת "שבוע הבן" שהוזכרה בגמרא שם¹⁰, ונקראת כן לפי שנועדה לבוא ולהזכיר לנולד את ה"שבועה" שהושבע בה בשעת יצירתו "תהי צדיק ואל תהי רשע"¹¹.

יש מעירים שלפי טעמים אלו מן הראוי היה לערוך סעודה זו אף בלילת בת¹², וכן לא יבואר לפיהם מה ענין עשייתו בשבת דוקא. ולכן יש שכתבו שטעם הסעודה בשבת, לפי שהשבת היא שמכשרת את התינוק לברית המילה¹³, שזה אחד הטעמים שנימול לשמונה, כדי שתעבור עליו שבת אחת לפני המילה. וכן שנינו במדרש¹⁴: "מיום השמיני ירצה דמו – ר' לוי אומר משל למלך שגזר ואמר כל אכסנאן שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרונא תחילה, כך אמר הקב"ה לא תביאו קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת".

עוד אמרו בטעם הדבר שהסעודה נקבעה בליל שבת לפי שאז הכל מצויים בבתיהם¹⁵. ויש שכתבו שכל ענין הסעודה הוא כ"יקבלת פנים" שנוהגים לערוך בשבת כאשר צדיק בא לעיר, והרי התינוק שבא לעולם נקי מכל חטא וכצדק הוא וראוי לקבל פניו¹⁶. ויש מוסיפין דענין שבת זו הוא לפי שהתינוק נקרא ע"י המילה חתן – "חתן דמים למולות"¹⁷, ואף בחתן נוהגים לערוך שמחה בשבת לפני הנישואין.

יסוד לטעמים האמורים ניתן למצוא במדרש¹⁸ – "ראה שלמה שמידת גמילות חסדים גדולה לפני המקום וכשבנה בית המקדש בנה ב' שערים אחד **לחתנים** ואחד **לאבלים**, והיו ישראל הולכים בשבתות ומבכרים את החתנים ומנחמים את האבלים".

יש מקומות שנהגו לילך ביום השבת לאחר התפילה לבית שהתינוק שם¹⁹. ויש מי שכתב שעפ"י הזה"ק²⁰ שכתב בענין שבת זו "בגין דאזדבק ואזדמן לגבי

10 הגרי"עב"י.

11 נדה שם.

12 דגול מרבבה יו"ד קע"ח.

13 דרישה שלח סימן ש"ח.

14 ויק"ר פכ"ז.

15 תרוה"ז שם.

16 ברית אבות קונטרס מפתח של חיה אות מ"ג.

17 שמות ד' כ"ו.

18 פרקי דריא פמ"ז.

19 דרישה סי' ש"ה, בית לחם יהודה.

20 תורע דף מ"ד.

ההוא שבת רזא דברי קדישא" צריך לקבוע סעודה זו ביום השבת²¹. חלוקי הטעמים של סעודה זו נוגעים גם למעשה, באופן שהתינוק נולד בליל שבת לאחר צאת הכוכבים. דלפי טעם ההודאה והנחמה הריהו דין בשבת שלאחר הלילה, ועושו הסעודה בליל שבת הסמוך ללילה²². אך אם הטעם הוא שהתינוק צריך כניסה לשבת דהיינו ראית פני שבת שזה מכשירו לברית המילה²³ הרי זה השבת שלאחריה שלפני ברית המילה, וגם כי בשבת הראשונה לא ידע האב עדין להלכי סעודה. וכן כי ליל השבת השניה היא גם "אור לשמיני", שיש הסוברים שהיא סעודת "שבוע הבן" שהוזכרה בגמרא²⁴.

מאכלי הסעודה

נהגו לערוך הסעודה במיני תרגימא ופירות וקטניות וכלשון הרמ"א בסוף דבריו "וכנסים אצל התינוק לטעום". ויש מוכיחים מזה שאין זו "סעודת מצוה"²⁵. ונהגו לאכול בסעודה זו עדשים²⁶, (ובזמנינו "ארבעים") שמעוררים לשמחה²⁷, או מחמת שהוא מאכל נחמה לאבלים. וכן נהגו לאכול אגוזים, וזאת עפ"י המדרש על הכתוב²⁸ "אל גות אגוז ירדתי" שרומז על המילה והפרעה, כאגוז זה שיש לו בי קליפתו²⁹.

שם ומקום הסעודה

בלשונו נקראת סעודה זו "שלום זכרי" על שם שאמר חז"ל³⁰ "כיון שבא זכר לעולם בא שלום לעולם"³¹. ועוד שבשבת מברכים בלשון "שבת שלום ומבורך". וכן הברית נקראת שלום שנאמר³² "הנני נותן לך את בריתי שלום".

- 21 דרך פקודין מצוה ב' אות י"ב.
- 22 פרמ"ג סי' תמ"ד במש"ז.
- 23 עי' לקמן בדרושים ריש פרק ט'.
- 24 כוה"ב שם.
- 25 חות יאיר שם.
- 26 ברי"ר תולדות.
- 27 שהשי"ר שיר השירים ו', יא, ובתקו"ז תי' כ"ד.
- 28 כוה"ב סי' רס"ה ס"ק ס"ה.
- 29 נדה ל"ב.
- 30 אוצר כל מנהגי ישורון סי' כ"ו.
- 31 במדבר כ"ה י"ב.

ומאידך במחלל ברית ח"ו נאמר³³ "שלח ידיו בשלומיני חלל בריחתי". ונקראת גם "זכרי" לשון זכירה, שעל ענין שכחת זכירת התורה נקבעה³⁴. מכל הטעמים שהוזכרו פשוט שעיקר ענין ההתאספות והסעודה הוא בבית שהתינוק נמצא בו³⁵. עם זאת כבר נהגו העולם לערבה גם כאשר התינוק טרם שב לביתו, ויש שנהגו גם לעשותה בבית הכנסת.

בשבת זו שלפני המילה יש חיוב לקרוא לעליה לתורה את אבי הבן³⁶. דיני הקדימה והעדיפות בזה לגבי שאר החיובים נדונים בפוסקים³⁷.

ד. אור לשמיני ליל שמורים

המקור והפנים

אור לשמיני לילה שלפני המילה נקרא "ליל שמירה" ובלשונו "וואך נאכטי", או "ברית יצחק". נהגו להתאסף בו בבית שהתינוק בו ולעשות שמחה ומשתה³⁸, ויש שנהגו בה בכלי זמר, לכבוד מצות המילה וחביבותה³⁹. ויש אומרים שהיא סעודת "ישוע הבן" שהוזכרה בגמרא כיסעודת מצוה⁴⁰ יש נוהגים שיבעל הברית⁴¹ הוא הסנדק עורך סעודה זו⁴² ואפשר גם בין ומיני מגדים⁴³.

יש נוהגים להיות נעורים בלילה זה⁴⁴, ועוסקים בתורה בבית שהתינוק והיולדת נמצאים בו. "לשכור מלמדים ולומר שירות ותשבחות וספרי תהילים, כדי לזמר עריצים, ולהכריז את כל הקוצים הסובבים את השושנה העליונה"⁴⁵. ומקורו בזוהר הקדוש⁴⁶ שמדבר באדם מכפר טרשא שהיה לו בן למול

- 31 תהלים נ"ה, כ"א.
- 32 מגיל עוז להגריע"ץ. ועי' עוד בזה בספר "אות חכם צבי".
- 33 ספר אוצר הברית בשם אבן ישראל.
- 34 לבוש או"ח סי' רפ"ב, מג"א שם סק"י.
- 35 שם ובשערי אפרים שער ב' אות י"ב.
- 40 ד.
- 1 מחזור ויטרי, ארחות חיים הל' מילה.
- 2 ארחות"ש, כלל המילה לר"י הגור, חיים שאל ח"א.
- 3 דגול מרבבה יור"ד קע"ח.
- 4 כללי המילה לר"י הגור.
- 5 שם.
- 6 ארחות חיים, בית לחם יהודה.
- 7 יסוד יצחק.
- 8 לך דף צ"ג, מובא בסוף הספר.



יצחק לוי
לשם השלום והשלום בין כל ישראל
והשלום בין כל ישראל

קול רנה וישועה באהלי צדיקים

שלום זכר

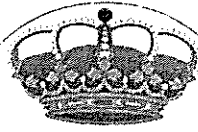
ענין ה"שלום זכר" - לנחם את התינוק דע"י שירות
ותשבחות לקל חי בלילה, יזכה גם עתה ללמוד תורה
ושכינה כנגדו

בטעם סעודת שלום זכר הביא הדרישה והט"ז (יור"ד סו"ס רס"ה) כדי לנחם
את התינוק שהוא אבל על תורתו ששכח, וצל"ב במה הוא מתנחם בסעודה
זו. ונראה דהנה באמת הרי יש בידו לעסוק בתורה ויחזור ויזכור מה ששכח,
אלא שבהיותו במעי אמו היה נר דלוק על ראשו ולמד תורה מפי הגבורה
ודבר זה נבצר ממנו בעלמא הדין ועל דא ודאי קבכי, אבל מצינו (תמיד ל"ב
ע"ב) כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש
אשמורות שפכי כמים לבך נכח פני ה', ויש לפרש עוד מלשון רוני מלשון
רנה וזמרה, ולכן כשרואה בליל ש"ק שמתאספים ועוסקים בשירות
ותשבחות לפני המקום הוא מתנחם, שגם בעולם הזה אפשר לעמוד בבית
ד' בלילות לעסוק בתורה ושירות ותשבחות ויהא שכינה שרויה כנגדו.

(בשעה"ט ליל שב"ק ושלום זכר) שלח תשל"ח. ונדפס בד"ת גליון ח"ג תש"ו



שמחת הברית לנכד כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - י"ז מרחשון תשנ"ו



קול רנה וישועה באהלי צדיקים

כג

שנסעו בדרכם לרבם הקדוש, ישבו יחד כמנהג חסידים ואיחלו זה לזה לחיים וחזקו את רוחו ואמרו לו שינסה ויבא עמהם אולי ישא פניו בעת הזאת, כשחזר ובא לפניו חקר ממנו רבם איפה היה וכשסיפר לו כל מה שעבר עליו אצל החסידים נענה הרה"ק ואמר, מה שחסידים יכולים לפעול על ידי שתיית לחיים גם אני אינני יכול.

וכ"ק אאדמו"ר זי"ע בדברי קדשו פעם הפליא מה שארו"ל (שמו"ר פרשה כ"א) שאמר הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר התפללו בני ושמעתי תפלתן שנאמר מה תצעק אלי עכ"ל. והנה התינוק מתאבל על תורתו ששכח ודואג שלא יוכל לעמוד בנסיון בעולם הזה, אבל כשמתאספים יחד במסיבת מרעים ומאחלים לאביו שיזכה לגדלו לתורה ויראת שמים, הוא מתנחם.

(שפנע חיים יהי אור עמ' צ"ח - בסעודת לש"ק פרשת מקץ תשמ"ב)



שפנע חיים יהי אור עמ' צ"ח - בסעודת לש"ק פרשת מקץ תשמ"ב

טעם המנהג לאכול "ארבעס" בשלום זכר

שפנע חיים יהי אור עמ' צ"ח - בסעודת לש"ק פרשת מקץ תשמ"ב

... ובכל דבר מכוונים לאיזה כוונה, וכגון כשאוכלים "ארבעס" מכוונים

להרבה ארבה את זרעך (בראשית טז, י).

(שפנע חיים ח"ב, בסעודת ליל א' דר"ה עמ' מ"ט. וע"ע שפנע

חיים - מכתבי תורה ח"א מכתב נ' עמ' קע"ה).



שמחת הברית לנכד כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - י"ד מרחשון תשנ"ו

סעודת "שלום זכר" ו"ליל שימורים"

יוסף צ. אדרל

סעודת "שלום זכר", זמנה, מקורה וטעמה

בליל שבת שאחר לידת בן – עורכים סעודה ומשתה, בקהילות אשכנזים (ראה רמ"א יו"ד סי' רס"ה סעיף י"ב, מתרומת הדשן ח"א סי' רס"ט, וכע"ז בארחות חיים מלוניל ח"ב הלכות מילה, ועוד).

סעודה זו – לנוהגים בה – זו "ישוע הבן" שנוצר בגמרא (בבא קמא פ' א' – תרומת הדשן הנ"ל, ע"פ תוספות שק"ד לבי. וע"ז גמרא בבא בתרא ס' א).

בזמנינו קוראים לסעודה זו: "שלום זכר", על פי מה שאמרו חכמים (מסכת נדה ל"א ב): "בא זכר בעולם – בא שלום בעולם" (אוצר דינים ומנהגים ערך שלום זכר. ויש שקוראים לה: "סעודת זכר" – ראה מגדל עוז בהקדמה לבריכה עליונה, ועוד).

וכמה טעמים נאמרו לסעודה זו, וכפי שיבואר לפנינו:

א. סעודת הודאה היא על שהבן נוסע ונולד חי, ונקבעה הסעודה לליל שבת, שכולם מצויים בבתייהם (תרומת הדשן הנ"ל. ראה תוספות ב"ק הנ"ל, שמטעם זה נקרא "ישוע הבן". ועיין בדגול מרבבה יו"ד סי' קע"ח, שתמה, שלפי טעם זה, מדוע אין עושים סעודה זו גם אחרי לידת בת).
ב. מבואר במדרש, שהשבת מכשרת הילד למילה, ומשום כך עורכים סעודה בשבת שקודם המילה (ט"ז יו"ד סי' רס"ה סק"ג. וכ"ה בדרישה יו"ד סי' ש"ה אות ג', ע"פ מדרש רבה ויקרא פרשה כ"ז אות י').

ג. באים לנחם את החינוך על ששכח תלמודו שלמדוהו במעי אמו (דרישה יו"ד סוס"י רס"ד, ע"פ גמרא נדה ל' ב'). ואולי מטעם זה קוראים לסעודה זו "סעודת זכר" – מלשון זכרון וזכירה, (שמאחלים לתינוק שילמוד התורה מחדש ושוב לא תשכח ממנו), ועושים אותה בשבת, שגם בה נאמר "זכור" (מגדל עוז הנ"ל).

ד. עורכים סעודה לכבוד מצוה הראשונה שהילד מקיים, והיא מצות שבת, ולפיכך נקראת "סעודת זכר", על שם הכתוב (שמות כ' ח'): "זכור את יום השבת לקדשו" (מגדל עוז הנ"ל).

באיזו שעה עורכים את סעודת "שלום זכר"? נוהגים שעם גמר סעודת ליל שבת – באים האורחים להשתתף בסעודה זו (כן מבואר בספרים).

במקצת מקומות ערכו סעודה זו בבוקר, אחר תפילת מוסף שבת (דרך פקודת הנ"ל). ויש שנהגו לעשותה פעמיים, גם בליל שבת וגם בשבת בבוקר (דרישה יו"ד סי' ש"ה אות ג'. וראה עוד בית לחם יהודה יו"ד סי' רס"ה, ליקוטי מהרי"ח סדר המילה, ועוד).

שבת שחל בו תשעה באב – יש מי שכתב, שאין עושים בה סעודת "שלום זכר" לתינוק (לקט יושר עמוד 110). אך רבים נוהגים לעשות בה סעודה זו (ספר דיני תשעה באב שחל בשבת אות ט"ז הערה כ"ח).

מהות הסעודה ומקומה

סעודה זו – סעודת מצוה היא (רמ"א ותרומת הדשן הנ"ל. וראה חות יאיר סי' ע' שמסתפק בדבר).

מה טיבה של סעודה זו? (אין עושים אותה סעודת קבע, אלא הללו נכנסים והללו יוצאים (חוי"ס סי' ט), וטועמים מעט (רמ"א ותרומת הדשן הנ"ל), פירות או מיני מתיקה (מגדל עוז), או קצת משקה (חוי"ס הנ"ל). ויש שמגוישים לפני האורחים עדשים, שהוא מאכל אבלים (ראה מדרש רבה בראשית סוף פרשה ס"ג), כי התינוק אבל על תורתו ששכח, ולעומת זאת יש באכילת עדשים גם משום שמחה (ראה מדרש הנ"ל), ומחמת שתי סיבות הללו – אוכלים עדשים בסעודה זו (ראה תהלה לדוד על תהלים קד' י"ב, כורת הברית סי' רס"ה סקס"ח, ליקוטי מהרי"ח ח"ג סדר המילה, ועוד). ויש שמגוישים אגוזים (כורת הברית הנ"ל, ע"ש שמצא סמך לדבר, ע"פ מה שאמרו חכמים, במדרש רבה ו' י"ז, על הכתוב, שיר השירים ו' י"א: "אל גינת אגוז ירדתי" – נמשלו ישראל כאגוז... מה אגוז זה – יש לו שתי קליפות, כך ישראל – יש להם שתי מצוות: מילה ופריעה). ויש שמגוישים חומס, או מיני קטניות אחרים (ראה אות שלום סי' רס"ה סקל"ד, וארץ חמדה סי' י"א, המובא בטעמי המנהגים עמוד פ"א).

וכשאוכלים חומס באמצע הסעודה – האם מברכים עליהם? דנו על כך הפוסקים, לגבי סעודת "שלום זכר", ומתוך דבריהם למדנו, שמחמת ספק ברכות – רצוי לאכול את החומס ביד עם פת, תחילה וסוף (ראה אות שלום וטעמי המנהגים הנ"ל. ושם הביאו מבעל דברי חיים מצאנז, שנהג לאכול, בסעודת ליל שבת, ביד עם פת, ולא בידך עליהם).

היכן עורכים את הסעודה? נהגו לערוך את הסעודה בבית שהתינוק נמצא (רמ"א ותרומת הדשן הנ"ל). אך בזמנינו, נוהגים רבים לעשות את הסעודה אף במקום שהתינוק לא נמצא שם, וכגון בבית מדרש וכדומה (ראה אוצר הברית ח"א עמוד פ"א).

יש נוהגים לקרוא פרשיות "קריאת שמע" בסעודת "שלום זכר", כאשר התינוק נמצא שם (זכרון יעקב ח"א סי' כ"ב, ועוד).

תינוק שזמן מילתו ידחה מחמת מחלה, ולא תהא בשבוע שלאחר השבת הראשונה להוולדו – מכל מקום יש לערוך לו סעודת "שלום זכר" בשבת הראשונה להוולדו (אות שלום סי' רס"ה סקל"ז).

ילד שנולד בליל שבת – אימתי עושים הסעודה "שלום זכר", בלילה שנולד, או בליל שבת הבא? כתב אחד מגדולי הפוסקים שעושים את הסעודה בליל שבת שנולד, כיוון שהוא סמוך ללילה (פרמ"ג א"ח סי' תמ"ד משבצ"י סק"ט). ויש נוהגים לערוך הסעודה בליל שבת השני (כורת הברית סי' רס"ה סק"ח, ועוד). נולד בליל שבת בשעה מאוחרת, או בשבת ביום – עושים סעודת "שלום זכר" בליל שבת הבא – לכל הדעות (מבואר בספרים).

ילד שהוא ספק בר קיימא – יש מי שכתב, שאין צריך לעשות עבורו סעודת "שלום זכר" עד שיצא מכלל סכנה (שו"ת תשובת ש"י מהדו"ק סי' תקי"א). אולם יש שחולק וסובר, שיש לעשות

בלילת שקודם יום המילה – באים ידידים ומכרים לבית שהתינוק שם ועוסקים בתורה מתוך שמחה (ראה ארחות חיים הלכות מילה ועוד ומקור הדבר בזוהר בפרשת לך לך דף צ"ג) ויש אשר ערים כל הלילה כסגולה לשמירה על התינוק (סידור הגריעב"ץ ועוד ספרים ע"פ זוהר הנ"ל) ומשום כך נקרא לילה זה "ליל שימורים" מפני אשר ערים ומשמרים על התינוק (ספרים רבים)



הסעודה בליל שבת הראשון להוולדו (אות שלום סי' רס"ה סקל"ג).

ההזמנה והמוזמנים

נוהגים להכריז בבית הכנסת על "שלום זכר" שיערך מתפלל פלוני במקום פלוני (כורת חברית סי' רס"ה סקס"ח, ועוד). הכרזה זו מתקיימת אחר קבלת שבת (נוהג כצאן יוסף ערך מילה). ורבים נוהגים להכריז אחר תפילת ערבית של שבת.

אולם אבי הבן – אינו מזמין אישית אורחים – לסעודת "שלום זכר", כדי שלא להביא את המוזמנים לידי חשש עבירה אם לא יבואו לסעודת המצוה שהוזמנו אליה (שם, נוהג כצאן יוסף הנ"ל, חות יאיר סי' ע'. וראה רמ"א יו"ד סי' רס"ה סעיף י"ב, לענין מי שנמנע להשתתף בסעודת ברית מילה). אמנם אין למחות במי שאינו הולך לסעודה זו (אפילו כשבע"ה השמחה הזמין אותו, מפני שאין זו סעודה קבועה מתו"ד שם), ומי שההליכה קשה לו – אפשר לו להקל שלא ילך לסעודה זו, אף אם סעודה גמורה, ואפילו הוזמן לסעודה זו (ספר הזכרונות להגר"צ מלובלין מ"ע ב').

הרשאי אבל להשתתף בסעודת "שלום זכר"? אבל, כל שנים עשר חודש על הוריו, או כל

הסעודה בליל שמורים

בהרבה מקומות נוהגים לעשות סעודה בליל השמורים, לכבוד מצוות המילה (מחזור ויטרי ח"ב סי' תק"ו, ארחות חיים הלכות מילה, ש"ך יו"ד סי' קע"ח סק"י, ועוד רבים). ויש סמך לדבר בספר הזוהר (פרשת לך לך - דרך פקודך חלק המעשה אות כ"ה. וראה ייטב לב פרשת עקב, טעם לסעודה זו).

ויש מפרשים, שסעודה זו - היא "ישוע הבן", שנזכר בגמרא (בבא קמא פ' א' - דגול מרובה יו"ד סי' קע"ח).

האם סעודה זו - סעודת מצוה היא? נחלקו הדעות:

יש סוברים, שהוא סעודת מצוה, הנעשית לכבוד מצוות מילה (נחלת שבעה סי' י"ב מחודשים אות א', ע"ש שכתב שגם מהרי"ק סי' קע"ט יורה דב; הלכות קטנות ח"ב סי' קע"ח, ועוד).

ויש סוברים, שאינה סעודת מצוה, כי אינה אלא מנהג (חות יאיר מובא בפרמ"ג או"ח סי' תמ"ד משבצ"ז סק"ט. וכ"כ פ"ת יו"ד סי' קע"ח סק"ב, וזרע אמת ח"ב סי' קנ"ח. וראה מג"א סי' תר"מ סק"ג).

מי עושה את הסעודה? כלפנים היו נוהגים, שהסנדק היה עושה סעודה זאת (מחזור ויטרי ח"ב סי' תק"י, ובפ"י המילה עמוד 68). מי הם המשתתפים בסעודה זו? המוהל, הסנדק, קרובים וידידים - משתתפים בסעודה זו (נחלת שבעה הנ"ל).

היכן עורכים את הסעודה? בבית שהיטק שם - שם נשים את הסעודה (כ"ס במהרי"ק הנ"ל, ועוד).

ויש סדר לימוד מיוחד לליל השמורים, הכולל פסוקים מתורה ונביאים וכתובים, ומאמרים מזהר בעניני מילה (סדור הגריעב"ץ). ויש שכתב שטוב לומר סדר פטום הקטורת (מעבר יבק מאמר ד' פ"ה), אחר חצות הלילה (וזכר דוד מאמר א' פל"ט).

ויש נוהגים, שבאים תינוקות של בית רבן לבית התינוק וקורין קריאת שמע ופסוק (בראשית מ"ח ט"ז): המלאך הגואל וכו', ונותנים להם מגדנות (ראה חותם קודש סי' ט' אות ו', ועוד).

ובדורות הראשונים, לא הפסיקו מעסק התורה כל אותו הלילה (ספר מעבר יבק הנ"ל, ע"פ זוהר הנ"ל).

בענין הלימוד בליל השמורים - מסופר (שם הגדולים מערכת ספרים זרע יצחק): "הרב צמח לבעל ספר זרע יצחק, היה חולה כשנתיים... ואחרי לבריאותו ואיתנו, ומעשה נורא סיפר, שנגלה אליו אליהו זכור לטוב, ואמר לו שיקבל עליו ללמוד כל ליל ברית מילה לכל הילודים בעיר ויתרפא, וקיבל עליו, ותיכף נתרפא; ומהיום ההוא כך היה מנהגו לילך ליל שלפני המילה, במקום שהיה, ולעסוק בתורה כל הלילה".

מהי טיבה של סעודה זו? יש שקובעים סעודה זו על יין ופירות (א"ר סי' תקנ"א סק"ו. וכ"כ במהרי"ק הנ"ל, ועוד). ויש שקבעו את הסעודה על מיני מזונות (מחזור ויטרי ח"א סי' ע"ג וח"ב סי' תק"ו), אמנם צריכים לברך ברכת המזון על אכילת המזונות, כיון שקבעו סעודה עליהן (שם), ויש שעשו סעודה ממש, עם בשר ויין (ראה שו"ת או"ח סי' תקנ"א סק"ז).

אין מברכים "שהשמחה במעונו", בברכת הזימון שבסעודה זו, ואף על פי שעדיין אין צער לתינוק, (ובגמרא כתובות ח' א', מבואר שבגלל צערן של התינוק - אין אומרים "שהשמחה במעונו" בסעודה שלאחר הברית), מכל מקום, כיון שיודעים שהתינוק עתיד להצטער למחר במילה - אין השמחה שלימה, ומשום כך אין אומרים "שהשמחה במעונו" (רדב"ז ח"ח סי' קע"ג).

שלא לצורך סעודה - אסור לערוך שלחן ולשים עליו מיני מאכל בלילה שקודם יום המילה, כי יש בכך משום איסור (ירמיה ס"ה י"א): העורכים לגד שלחן (רמ"א יו"ד סי' קע"ח סעיף ג', לפי ביאורו של הש"ך שם סק"ו).

הליכות ומנהגים

נוהגים להדליק הרבה נרות בליל השמורים בבית התינוק, עד שהבית מלא אורה (של"ה חולין, ועוד). וזו שאמרו בגמרא (סנהדרין ל"ב ב'): "אור ברור חיל - משתה שם", היינו נרות שלדלק בלילה שקודם יום המילה (דגול מרובה יו"ד סי' קע"ח. וכ"כ בארץ חיים יו"ד סי' רס"ה). יש שנהגו לשיר ולנגן בכלי שיר בליל השמורים (ראה ארחות חיים הלכות מילה, חיים שאל ח"א סי' פ"א, ועוד). ובזמרה ורקודים (משמרת שלום מקוידניו רס"ז י"ח, ועוד). יש שנהגו, להניח סכין המילה מתחת הכרית של התינוק, בליל השמורים - כסגולה לשמירה (לקוטי מהרי"ח ח"ג סדר המילה).

שלשים יום על קרובים אחרים - יש סוברים שאסור להשתתף בסעודת "שלום זכר" (ראה רמ"א יו"ד סי' שצ"א סעיף ב', וט"ז שם סק"ב, שהמנהג שלא ילך לשום סעודה. וראה שם פ"ת סק"ד, ובפרט כאשר התינוק לא נמצא במקום שעושים הסעודה (שש"כ פרק ס"ה סעיף ה'). ויש מקילים בזה לאבל שלאחר ה"שבעה" (שם ע"פ שאילת יעבץ ח"ב סי' ק"פ). ויש מי שכתב, שאם האבל - לאחר "שבעה" - הוא קרוב או ידיד לבעל הסעודה, רשאי לילך לסעודת "שלום זכר", שאם לא ישתתף בסעודה - תהא זאת אבלות בפרהסיא בשבת, שאסורה (אגרות משה יו"ד ח"ג סי' קס"א).

יש שמבואר מדבריו, שראוי שישתתפו עשרה אנשים, לפחות, ביחד בסעודת "שלום זכר" (ראה שפתי צדיק פרשת וירא עמוד נ"ח בשם בעל חידושי הרי"ם).

רצוי שאך אנשים הגונים ישתתפו בסעודה זו (בשפתי צדיק הנ"ל, כתב שפעם אחת, בסעודת "שלום זכר", אמר בעל חידושי הרי"ם, שאנשים אשר הם מהכיתות שאינם ראויים לקבל פני השכינה - לא יהיו בסעודה זו, שלא ידחקו רגלי השכינה. וראה גמרא סוטה מ"ב א': ארבע כיתות אין מקבלות פני השכינה: כת לצים, וכת חניפים, וכת שקרנים, וכת מספרי לשון הרע. וראה רמ"א יו"ד סי' רס"ה סעיף י"ב, שאין חובה לאכול בסעודת ברית אלא אם נמצאים שם אנשים מהוגנים).

ליל שימורים

בלילה שקודם יום המילה - באים ידידים ומכרים לבית התינוק שם, ועוסקים בתורה מתוך שמחה (ראה ארחות חיים הלכות מילה, ועוד). ומקור הדבר בזוהר פרשת לך לך דף צ"ג. ויש, אשר ערים כל הלילה, כסגולה לשמירה על התינוק (סדור הגריעב"ץ, ועוד ספרים, ע"פ זוהר הנ"ל).

ומשום כך נקרא לילה זה: "ליל שמורים", מפני אשר ערים ומשמרים על התינוק (ספרים רבים). ולמה זקוק התינוק לשמירה בלילה זה? זאת - מפני שהשטן חפץ להזיק לתינוק ולמונעו ממצות מילה, לפי שקשה לו שישאר מקיימים מצוה זו, שבזכותה נצולים מדינה של גיהנום (ראה מדרש רבה בראשית מ"ח ז', וסמך לדבר, ממה שנאמר במצוות מילה (בראשית י"ז ט'): "ואתה את בריתי תשמור" - שבשעת הברית צריכים שמירה (מטה משה עניני מילה פ"ד אות ב)).

ויש שביאר, שערים מחמת השתוקקות למצוות מילה שתתקיים למחר, כי מצוות מילה הבן, שאדם מישראל מקיימה רק פעמים אחדות בכל ימי חייו - מן הראוי שיחכה ויצפה בכל הלילה שקודם המילה, ליום כי יאיר ויוכל לקיים המצוה (חידושי הרי"ם לקוטים).

כאמור - עוסקים בתורה בלילה זה, והיא השמירה על התינוק (של"ה מסכת חולין דף פ"ג). לימוד זה ממשיך חוט של חסד וקדושה רבה לתינוק, ולכל המתעסקים במצוה זו (סדור הגריעב"ץ).

נוהגים לומר פרשיות של קריאת שמע, בבית התינוק בליל השמורים, וזאת - על פי מה שאמרו חכמים (ברכות ה' א'), שקריאת שמע היא שמירה ממזיקים (לקוטי מהרי"ח סדר המילה). ויש שנתן עוד טעם לדבר על פי מה ששינו במשנה (ברכות י"ג א'): "אמר רבי יהושע בן קרח: למה קדמה פרשת "שמע" ל"והיה אם שמוע" כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה, ואחר כך מקבל עליו עול מצוות. ולכן בברית מילה שמקיימים בו בתינוק מצוה הראשונה בחייו - צריך להמשיך עליו עול מלכות שמים תחילה על ידי קריאת שמע (ערכי יהושע עמוד רס"ח).

19

שלום זכר

שמואל פנחס גלברד

מערך על ידי הרב
מוקדש לעלוי נשמת
אשר בן חיים

כשנולד בן זכר, נוהגים להזמין את הציבור בליל שבת שלפני הברית, לכיבוד קל המקרא "שלום זכר" או "זכר", ומכבדים בין היתר בחימצה (חומס בערבית, ארבעס בידיש) ובמיני קיטניות אחרים.

בספר "נוהג כצאן יוסף" מובא מנהג פרנקפורט "שאינן מזמינים (במפורש) לשלום זכר, אלא מכריזים בבית הכנסת אחר קדיש של במה מדליקין". ובערוך השלחן מובא מנהג "שלום זכר" בשבת בבוקר, "ליתן מזל טוב וקוראים לזה שלום זכר, ונוהגים שלא לטעום כלום, ואומרים שזהו מתקנת המדינה, לבלי להכביד על בעל הבית".

הטעם: התכנסות זאת היא במקום סעודת חודיה להולדת הבן, ונעשית בליל שבת "דאז הכל מצויים בביתם".

ועוד, בגמרא מובא שבהיותו התינוק ברחם אמו "מלמדים אותו כל התורה כולה... וכיון שבא לאור העולם, בא מלאך וסטר על פיו ומשכיחו כל התורה כולה" (נדה ל ע"ב), לכן באים לבקרו בליל שבת, ולהשתתף בצערו ואבלו על ששכח את התורה, ואומרים אז מאכל אבליים - קטניות.

ועוד, זכר לאותו מנהג עתיק יומין, המובא בארחות חיים (לר' אהרן בן יעקב הכהן מלוגיל), "שמי שמל את בנו משלים עם כל שונאיו, וקורא אותם לאכול ולשמוח עמו, כדי שיברכוהו ולא יקללוהו, וגם מתקבצים כל הקהל בליל השבת ובליל השמיני, ואח"כ (בליל השמיני) בא הסנדק ונותן מעות לילולתו, ואח"כ כל אחד, נותן לפי מעלתו, ומנהג זה נהוג כדי ליתן לעינות, שלא תבושנה בלקחן מעות מיד אנשים ונשים".

ועוד, במדרש רבה מובא הטעם למצות עשה שבפרשת אמור (ויקרא כב, כז) שזר או קשב או עז פי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיזם השמיני והלאה יקצה לקרבן אשה לה' - משל למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר: כל אכסנאין (=אורחים) שיש כאן, לא יראו פני עד שיראו פני המטרונה תחילה, כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת, ואין מילה בלא שבת".

כלומר, כשם שכל קרבן בבית המקדש, הותר להקריבו, רק אחרי שעברה עליו לפחות שבת אחת, כך ברית המילה, לא תתבצע עד שלא תעבור על התינוק לפחות שבת אחת.

הקשר בין קרבן לברית מילה, בא לידי ביטוי בדברי הגביא, שאותם אמר מזכירים בברית:
וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְּפִלָּתְךָ בְּדִמְיֶיךָ נֶאֱמַר לָךְ בְּדִמְיֶיךָ חָיִי בְּדִמְיֶיךָ חָיִי (יחזקאל טז, ו), ופירשו חז"ל (שמו"ר יז, ג) וכן תרגום יב"ע, שכוונת "בדמייך":
דם קרבן פסח ודם מילה.

מקורות: רמ"א יו"ד ס' רסה סע' יב; תרומות חדשן סי' רסט; דרישה יו"ד ס' רסד; אורחות חיים ח"ב הל' מילה; ט"ז יו"ד ס' רסה ס"ק ג; נוהג כצאן יוסף עמ' קז, ערוה"ש יו"ד רסה; אוצר טעמי המנהגים מדור ה, שער א ס' א.

"נְשִׁיךְ בְּחֶקֶךָ" - עינים חדשים בפרשיות השבוע, מזוית שונה, על שבעים וחמשה נושאים, בפשט, דרש ומה שביניהם.
מחבר "לפשוטו של רש"י" ו"אוצר טעמי המנהגים".
450 עמ' בכריכת פאר, להשיג בחנויות הספרים ובטל: 03-6775521



Yeshiva.org.il

השער לעולם התורה



סעודת שלום זכר

נהגו ישראל, בליל השבת הראשונה שלאחר הולדת הבן, לעשות סעודה קטנה, לאחר סעודת השבת. ומזמינים קרובים וידידים לשמוח בצוותא עם אבי הבן, ולשמוע דברי תורה ולהיטיב לבם במגדנות ומשקאות, אגוזים, פולים, פירות ושאר מטעמים שאינם מחייבים נטילת ידיים וברכת המזון. סעודה זו נקראת 'שלום זכר', בה מקדמים את הזכר בברכת שלום וברוך הבא לשבת הראשונה * על המקורות והטעמים של מנהג ה'שלום-זכר' ואכילת ה'ארבעס' וגם: תשובת הרבי על השאלה מדוע לא עורכים סעודה כזו גם בלידת נקבה * מוגש לקראת שבת פרשת לך-לך בה נצטוונו על המילה

מאת הרב יצחק יהודה רוזן

המנהג ומקורו

כתב הרמ"א: "נהגו לעשות סעודה ומשתה בליל שבת לאחר שנולד זכר, נכנסים אצל התינוק לטעום שם והוא ג"כ סעודת מצווה".

מקורו של המנהג הוא מרבני בעל תרומת הדשן המביא את דברי הגמרא: "רב ושמואל אקלעו לבי שבוע הבן, ואמרי לה ישוע הבן". וכתב רש"י: "משתה שעושין לפדיון הבן בכור, ישוע מתרגמין פורקן כמו פדיון". והתוס' כתב: בשם ר"ת פירוש אחר על ישוע הבן: "דהיינו שנולד שם בן, וע"ש שהולד נושע ונמלט ממעי אמו, כדכתיב והמליטה זכר, נקט לשון ישועה והיו רגילין לעשות סעודה".

במסכת חולין מובא שרב לא היה נהנה מסעודת הירשות, ובגמרא בבא קמא נאמר שרב הלך לסעודת שלום זכר. מוכח אפוא, שסעודה זו היא סעודת מצווה. הגרש"ז אויערבך כתב: "סעודת 'שלום זכר' בליל שבת – באה להראות שאף על פי שאין לנכרים חלק בשבת, וכמו שאומרים בתפילת שחרית בשבת ובמנוחתו לא ישכנו ערלים" – מכל מקום, עם "זכר" ערל זה הננו "שלום", כי אינו ערל במהותו, וכמו ששנינו במשנה בנדרים: שהנדר מערלים – מותר בערלי ישראל.

בזמננו קוראים לסעודה זו "שלום זכר", על פי מה שאמרו החכמים: "בא זכר בעולם – בא שלום בעולם" ¹⁰

מקור נוסף מובא במסכת סנהדרין: "תנא, קול ריחיים כבודני (שם מקום) – שבוע הבן, שבוע הבן. אור הנר בכבוד חיל (שם מקום) – משתה שם, משתה שם". ורש"י מפרש (שם) פשרם של דברים: "קול ריחיים שנשמעין כבודני – שבוע הבן, שבוע הבן. סימן הוא שיש שם ברית מילה. כמכריו ואומר: שבוע הבן כאן. והריחיים סימן לשחיכת סממנין למכת התינוק. ושעת גזירת המלכות היה, שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול, וקבעו סימן זה".

ובירושלמי מובאים הרברים בהיפוך, וביתר פירוט: "בראשונה גזרו שמד ביהודה... והיו הולכין ומשעבדין בהן... מה היו עושות (הנשים)? מטמינות היו..." את עצמן ונישאות בחשאי. אבל היה חשש שהדבר יתגלה למלכות, וכדי שלא יתגלה השתמשו ברמזים ובסימנים. "... מה סימן היה להן? (שיש כאן שמחת נישואין) קול מגרס (קול גריסה בריחיים שהיו טוחנים חטים לסעודה, ידעו שמשתה נישואין שם – קרבן העדה שם) בעיר – משתה שם, משתה שם. אור הנר בכבוד חיל – שבוע בן שבוע בן. (קול של ברית מילה). אף על פי שבטל השמד, המנהג לא בטל".

ולדברי התוספות שמחת "שבוע הבן" בסעודה ובהדלקת נרות היא מנהג קדום עוד מימי הנביאים, ללא קשר לגזרות השמד. ואלו דברי התוספות (שם): "והא דכתיב בירמיהו 'והאבדתיו מהם קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול ריחיים ואור הנר', איכא למימר שגם בראשונה היו עושין סימנין אלו לשם שמחה". כלומר, שמדברי ירמיהו "קול ריחיים ואור הנר" – שנאמר עוד לפני גזרות השמד – נראה

שביטויים אלה שימשו לציון "סעודת בית מילה", ונבדלה גם לסעודה שלפניה, גם לפני החזרה.¹ ויש מי שמצא באן שירי וטעם נוסף למנהג הרדק שאין מומנים בפירוש לבית, אלא מודיעים: הבית הזה ביום זה וזה. וכן הוא בסעודת שלום זכר נהוגים להזכיר ביות הנכנסת "יש שהזכיר"י אור קבלת שבת, ורבים נוהגים להזכיר אחד תפילת ערבית של שבת, וכן מגדגו.

זמנה של הסעודה

אף שנראה שבזמן התלמוד נהגו לעשות את סעודת שבת הבן בלילה שקודם המילה, אף אנו נוהגים לערוך את הסעודה בליל שבת שכן הלכה לבית. והסיבה פשוטה: לפי שבליל שבת רוב האנשים נמצאים בביתיהם: "לפי ששכיבו בביתם", וברעיונות הרש"י: "קובע סעודה זו לליל שבת, מפני שהכל מנויים או בביתיהם. וברוב עם הדת מלך".

ובענין השולחן מובא מנהג של ביקור הילולת שבת בבוקר, "ליתן מ"ט וקורין לזה שלום זכר, ונוהגין שלא לטעום כלום ואומרים שזו מתקנת המילה לבלי הכבד על כפל הבית".

במקצת מקומות ערכו סעודה זו בבוקר, וראה בדרך פקודין: שכבת שלפי דברי הוהד"ק, יש לעשות סעודה זו בשבת ביום, אמנם לפי דברי המדרש יש לעשותה בלילה. ובאות שלום! מכאן שגם לפי דברי הוהד"ק יש לעשות הסעודה בליל שבת, אחד תפילת מוסף שבת. ויש שנהגו: לעשותה פעמיים, גם בליל שבת וגם בשבת בבוקר.

בישמויותיו של כ"ק אדמו"ר הרי"צ מסופר: "ערב חג חסידות חרס", ליובאוויטש. שנה שלישית בצדקה כ"ק דודי וקני דוב הצדיק הרב חסיד ר' חיים אברהם כ"ק היה חזיר דא"ר ברכים, ובסעודת שלום בן זכר היה כחוד מיוחדת".

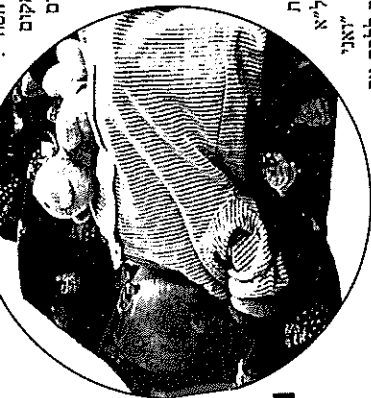
ועוד מסופר: "...בצדדים הכריזו אשר כ"ק אדמו"ר – אדמו"ר הוקן – מומין את כל אנשי העיר והאחרים לסעודת שלום בן זכר: בניו וחתיניו של כ"ק אדמו"ר האחרים מוקני חסידים, בסך הכל כשלשה מנינים

1. ירד"ט, רס"ה סעי' יב.
2. ר"ט, רע"ט, ובענין בארחת חיים (מלונגל) ח"ב הל' מילה ועוד.
3. בבא קמא פ"א.
4. ספ"ד, ירמ' יעקב וכו'.
5. שם.
6. חולין פ"ב.
7. תבואה דכריז בספר על פי הוהד"ק (להלכה ויסקי ענין אילן – דראשית) עמ' קסח.
8. לא.
9. נדה לא.
10. אצט"ד רינים ומנהגים ערך שלום זכר. ויש שפיראם לה: "סעודת זכר" – ראה מגדל עז.
11. בקובצה לבריכה עליה, ועוד.
12. כחובות פ"א, ד"ה.
13. פנחנח"ל, ב' ד"ה קול ריחיים.
14. מה.
15. רש"י בירמיה, שם.
16. וכתב הרב חיים דוד הלוי (מקור חיים ושלום פולק דפא סעי' יד הע' 37) שאור הגדול והחזק בירחיים דוד שני הסמינים שיש בבית מילה. ולא כדבריו רבנו חננאל שככת שאור הגדול היה סימן למשנה. והנכנסת בליל.
17. כבוד הרב ר' רס"ה ס"ק סח.
18. נהג בבאן יוסף ערך מילה עמ' קז.
19. ס"א ירד"ט, רס"ה ס"ק יג.
20. ס"א רס"ט.
21. ירד"ט, רס"ה ס"ק לו.
22. ראה לקוטי מהרי"ח ח"ב דף קכב.
23. מ"ע ב' אות יב.

איש, יטלו ידיהם לסעודה והשאר מבני העיר והאחרים יבואו, אחד אכלם וקודם ברכת המזון, ויאלצו פולין וערשים ויצטרפו לזמון".

אכילת "ארבעס"

כתב הדרדשה: שהתניק אכל על החרדו ששכח"י ומכאן המנהג לאכול בשלום זכר ערשם ואוה"ט, כי ערשם יש בהם משום אבל ומשום שמחה. וכן דרשו במדרש: על הפסוק "אל גנת אגור" שמכונן על המילה. ולגבי השאלה אם כן, שיחא ה"שלום זכר" בערשם בלבר וללא סעודה, כתבו:



הפ"ת בחתולה וסוף. [לפי זה, מי שאוכל ברכו שבתות השנה קטניות בתוך הסעודה צריך לעשות ברכת חיים ולפת הפ"ת בחתולה וסוף. אבל מי שאין דרכו לאכול קטניות בפני עצמם כלל בתוך סעודת שבת, והביאו לו קטניות מ"שלום זכר", כיוון שאין דרכו לאכול בתוך הסעודה יש לומר שנחשב לדברים שלא באים בתוך הסעודה ויש לבדק עליהם].

והנה בגמ' שנינו: "אמר ר"ח בקושי החזיר לנוחם אבלים ולבקר חולים בשבת". וא"כ אין חזון לנוחם והתניק בשבת. ומתיישב הדבר מהטעם שכתב רש"י

24. אות רס"ה ס"ק לו.
25. דרישה ירד"ט, שם אות ג. וראה עוד בית לחם ידוה ירד"ט, רס"ה, לקוטי מהרי"ח סדר המילה, ועוד.
26. ספר השו"ת ה"חש"י (בבליק) עמ' קנז רשימה א.
27. שם, עמ' קנז אות ד.
28. דרישה ירד"ט, שם אות ג.
29. כמבואר בנדה ל' ב.
30. ע"י מר"ד פרישת תולדות סו' ב.
31. שיר השירים ו' יא.
32. ירד"ט, שם.
33. ע"י מנח"מ קלא ס"ק יז.
34. ירד"ט, שם ס' בסופו. וכ"כ בספר אות חיים ושלום ס"ה רס"ה ס"ק לו.
35. שם, יב' א.

(שם), שהמבקר מצטער וכאן לא שיר שם זה. והט"ז מבין טעם את מרבית המדרש: "אמר ר' יהושע בשם רב לוי משל למלך שנכנס למדינת גוהר ואמר כל אבטנאן שיש כאן לא ידאו פני עד שראו פני המטורנה חתולה, כך אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן עד שתעברו עליי שבת, שאין י' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת".

והיו שכתבו: שכאשר מתאספים בליל שבת לסעודת "שלום זכר", כדאי שיהיו לפחות עשרה אנשים, שאם השכינה שורה".

עוד טעמים למנהג

עוד טעמים רבים נאמרו למנהג שלום זכר. ונביא כמה מהם: כאשר ה"ך גולד, עד לבית המילה, היה הוא

אדמו"ר הוקן מזמין את כל אנשי העיר והאחרים לסעודת שלום בן זכר: בני וחתיניו של כ"ק אדמו"ר ואחרים מזמני החסידים, בסך הכל כשלשה מנינים איש, יטלו ידיהם

לסעודה והשאר מבני העיר והאחרים יבואו, אחד אכלם וקודם ברכת המזון, ויאלצו פולין וערשים ויצטרפו לזמון

ועוד טעם – לפי שבליל שבת קודם המילה, היה זמן סעודת דחלל הפוזין קרשין והעליה למלכות והיה התקראת המטורנה ולכן צריך להיות ח' ימים, כדי שראו פני המטורנה תחלה היה המלכות בליל שבת, לכן עושין סעודת זכר ולרוב על זה כי על-פי אותה סעודה בא שפע קודש על הזכר להכנס בביתו של אברהם אבינו".

טעם נוסף: עורכים סעודה לכבוד מצווה ראשונה שהיה מקיים, והיה מצוות שבת, השבת עצמה – התחומים לתניק, שבו העולם – יש לו שבת, ואילו במעי אמו – אף שלמד תורה – לא היה לו שבת" ולפיכך נקראת "סעודת זכר", על שם הכתוב: "זכור את יום השבת לקדשו".

ועוד, משום שהתשמה נעצת על שבאה לעולם הזה, שכן "על כרחך אהא גולד ועל כרחך אהא ח"ה", לכן באים לשמח אותה. ומשום עצב התשמה, נהגו לאכול ערשים ואוה"ט עגילים המסמלים עצב ואבלות. ובמיוחד גיגורי חומס, כנזכר לעיל. כידוע, דברים אלו מסמלים אבילות מפני שהם עגולים, לומר שגלגל חזור הוא בעולם, אף לגבי שלום זכר מצוינו בזה דמו נוסף: דבר עגול אין לו פה (כלומר שאין לו פתח בצד מסויים) ופה"י בגימטריה "מילה", והל"ז טרם נמלך.

גולד בשבת

אם גולד התניק בליל שבת לאחר צאת הכוכבים, והקבלה התפללו דבר תפילת ערבית, כתב הפרי מגדים: שעושים סעודת שלום זכר באות הלילה, ולא בליל שלפני המילה, היינו שבת הבאה (וכן משמע מרבית הוהד"ק לדור). ובספר בורת הוביית" כתב לערוך הסעודה בליל שבת השני. גולד בליל שבת בשעה מאוחרת, או בשבת ביום – עושין סעודת "שלום זכר" בליל שבת הבא – לכל הדעות".

הנהגים שלא לעשות סעודה

מנהג ערוד ספר גם היום, לעשות סעודה זו בלילה שלפני המילה ואין מנהגם בשלום זכר" וכן כתב הרב חיים דוד הלוי: "ידוע ומפורסם המנהג להזמין לסעודה בלילה שלפני המילה את המורל והסנדק ושאר קרובים ואותבים ולעשר השולחנות בליל המילה בפרות ומגדגו, אחרי ששקראים בווה הקודש, כפי שיסיר מן הוהד"א ומשוררים פיוטים לכבוד אליהו הנביא ומלאך הברית".

שלום זכר לבנות

הרבי נשיא דורנו שאג"ל ארזות שלום זכר לבנות, והרבי השיב: "...להעלות ולפי' התני' ונח' ביש"ש (כ"ק פ, סעי' א) בטעם שלום זכר צ"ל כן. גם בלילית נקיבה, י"ל דשא"ר קבא דא אין השמחה שלימה ע"פ כ"ר (טו, ב').

תשעה באב

שבת שחל בו תשעה באב יש מי שכתב, שאין עושים בה סעודת שלום וזכר לחינוך⁶⁴. אך רבים נוהגים לעשות בה סעודה זו⁶⁵.

סיכום

לפנינו מקורות לכך שכבר בזמן התלמוד, ובהראו: אף כימי הנביאים, נוהג לעשות סעודה וללמוד תורה בלילה שקדם המילה אם משום הגויה ואם כדי לשמח בשמחת מצווה לפני הברית. ובמשך הזמן – לפי שאנשים מצויים בביתם כלילות שבת – הקדימו את הסעודה לליל שבת שלפני הברית והיא סעודה מצווה. והיו רצון שירבו שמחות בישראל.

חודש לילך לסעודת שלום וזכר ולכרך את בעלי השמחה וגם לסעוד משנה, ולא כתב לחלק שרק בקרבן יורד מותר⁶⁶.

יום כיפור

בש"ת ישיב יצחק⁶⁷ השיב לי בעניין שלום וזכר ביום הכיפורים שחל בשבת או וואך נאכט (ליל שימורים) ליל יום הכיפורים כשהברית היא ביום הכיפורים?

"וזה בענין שלום וזכר הדבר פשוט דאין נוהגין לעשות כלום וכן גם אירע אצלי בני י"י ואונס רחמנא פוסרו וכן המנהג, רק לענין ליל שימורים וואך נאכט שחל בליל יוהכ"פ בזה דברו הגאונים".

⁶⁴ ע"י שרת בנין עולם ודבר יצחק אייזיק חברי.
⁶⁵ ובסי' דע"ת קדושים סי' עור סי"ק ב.
⁶⁶ עמ' שפ.

⁶⁷ הגדה"ה דרב יצחק שמואל שכטר – ח"ד סי' מג.
⁶⁸ לקט יוסף עמ' 110.
⁶⁹ על פי התורה (בראשית) עמ' קסז ועי' 19 וסי'.

ה"שלוש זכר" בא להראות שאף על

פי שאין לזכרים חלק בשבת, וכמו שאומרים בשחרית "ובמנוחתו לא ישכנו ערלים" – מכל מקום, עם "זכר" ערל זה הננו "שלוש", כי אינו ערל במהותו

וגם אמו אומרת שידעת בבירור שהוא בן תשיעי, אי"כ הרי זה בן קלימא. והיו שאמרו שאף אם יתברר למפע שזהו פאס צדיק והחינוך לא היה ח"ו, אזי תהיה הסעודה לטובת נשמתו של החינוך⁶⁸.

אבל בסעודת שלום וזכר

כתב בש"ת שאליל יעב"י⁶⁹ שמונה לאלל בחור י"ב חודש (אך לא בחור השבעה) על אבינו או אמו וכתבו שלוש על שאר קרובים, לערוך שלום וזכר וגם להשתקף אצל אחרים בביתם⁷⁰. וכתב בש"ת אורי פ"י שאם שבת והיה בסעודת שלום וזכר, מותר לילך מזור על סעודת הברית, ואם לא ילך יהא אצל בפרהסיא, משמע שלתהילה אסור, אולם כבר כתבו האחרונים דשהאסור לאלל להשתקף בסעודת שלום וזכר הוא משום שבזמן היו נוהגין להכנס לבית היולדת בסוף הסעודה ומתקבצין אצל סעודת שבת שלהם שהיא סעודה גמורה, וכך משמע לשון הרמ"א⁷¹ שעושין סעודת ומשנה, משא"כ בזמנו שבאין רק לאחר גמר סעודת ואוכלים שם פירות וקטניות או אגוזים ושותים מעט שכר לומר להזיין, גם האנינו פו מזה שמותר לילך לסעודת שלום וזכר (אולם כשמעניינים בדברי משמע שאינו מדבר כלל בעניין אבל תוך י"ב חודש אלא על יום ה'אירצייט, שהמנהג שאין האבל הולך בו לסעודת שמחה).

וכתב בעל האגרות משה⁷² שרק בקרבן ודאי רשאי לילך, שלא ייחשב אבלות בפרהסיא. ובספר פני ברוך⁷³ כתב בשם הגר"י⁷⁴ אייערבך שמותר לאבל חוץ י"ב

שבחצ"י.

⁵⁴ אות שלום סי' רסח סי"ק לו.

⁵⁵ דרב שלמה יהודה טבק – מנודות קמא סי' תקא.

⁵⁶ סי' רסח סי"ק לו.

⁵⁷ על פי התורה (בראשית) עמ' קסט ועי' 39 וסי'.

⁵⁸ ח"ד סי' קפ.

⁵⁹ התורה הגר"י⁷⁵ אייערבך דזה דוקא אם החינוך נמצא בבית – כשבלי המנהג ח"ו עמ' 37.

⁶⁰ סי' מוכא בפנימי השבוע סי' שצא סי"ק ד.

⁶¹ י"ד רסח סי' יב.

⁶² ח"ד י"ד סי' קסא.

⁶³ (על ה"ל אבילות) בסופי עמ' תנט.

כשהחינוך אינו בבית

יש לזון אם החינוך צריך להימצא בבית בעת פרידת הסעודה, או שגם אם החינוך אינו בבית עושים סעודה זו. ונדאה לומר שהדבר חלוי בדעות השונות בסעמי הסעודה. לדעת ה"הו"ט שהיא הוראה על שהולך נשע ממני אמו, ולדעת חרומות הדשן (והנבא בס"ז) שנקבעת ליל שבת כי הכל מצויים בביתם כליל שבת, אפסר לעשושה גם אם החינוך לא נמצא בבית. אבל החינוך מפני שהוא אבל על תורתו ששבת, לכאורה אם לאישת הדרישה שכל ענינה של הסעודה הוא לבקר את החינוך לא נמצא בבית אין לעשות סעודה זו, ועיקר ה"הו"ט שייבא לבית. וכן יש לייק מלשון הרמ"א שכתב "ונכנסים אצל החינוך למטעם", היינו שהסעודה היא כשהחינוך נמצא, ונדוגים רבים לעשות את הסעודה גם אם החינוך עדיין לא הברית מבית הפואה וגם לא מקפידים לעשושה דוקא בבית שבו נמצא החינוך אלא עושים אותה גם בבית מדרש וכדו⁷⁶.

כשהמילה נדחתה

חינוך שבליל השבת והראשונה ידוע שברית המילה שלו ידחה ולא הוא שבעד שלאחר השבת הראשונה להיוולדו – מכל מקום יש לערוך לו סעודת "שלום וזכר" בשבת הראשונה להיוולדו⁷⁷.

סעודה לחינוך שספק אם

יחיה

בשרית תשורת ש"י כתב בחינוך שנו"ל קטן ואמו אומרת שנו"ל יום א' לחודש תשיעי, והרפא אומר שלא למולו ביום השמיני – שאין לעשות סעודת שלום וזכר בליל שבת הראשון, כיוון שהוא ספק ברי-קיימא אין לעשות הוצאות, מכיוון דרוב לרוב בני-קיימא ובריאם והיו אינו גברד הזה מילאח דלא שכ"חא הוא ולא שייך בו מנהג. כתב בספר אות שלום⁷⁸ שבודאי אינו חייב לעשות סעודה שיכולה להוציא ממנו בדינין. אכן הבטח ב'י' בודאי יעשה סעודה זו בליל ש"ק הראשון, ובה השבת קדש יתן לו חיים ובריות,

³⁶ ויקרא דבה פרק כא אות י'.

³⁷ שפתי צדיק (דבר פנחס מנחם אלעזר מפליק).

פרשת וירא עמ' נח – כטס בעל חידושי הרי"ם

גבור.

³⁸ מנהגין לנ. א.

³⁹ ויקרא כז י'.

⁴⁰ שם כב. כז.

⁴¹ חרומות קול. א.

⁴² עבודת ישראל פישת אומר – הובא בספר

טעמי המנהגים ועיקרי היינים להרב אברהם

יצחק שפירלינג (הוצאת שטיבל).

⁴³ על פי התורה (בראשית) עמ' קסז וסי'.

⁴⁴ שם משפאל (לד"ב שמואל בורגשטיין) –

הארמ"י מסאמטשוב) מובא בספר על פי התורה

מכירת צדקים

אורח פרסום

שלוש זכר

חוששים מרוב האכילה, וזאת לא שר הם בטוחים בזכות המצוה דאגוני מגני, מזה גם הוא מתנחם ותולה תקותו בזכות מצות מילה שלא יחלה.

כ"ק מרן אדמו"ר מצאנו זצוק"ל "אורה וששון" (חשון תשנ"ו) ע' כ"א-כ"ב

הט"ז הביא בשם הדרישה (יו"ד סי' רס"ד) שהביא מתשובת ר' מנחם, מה שנוהגין בשבת לבקר את התינוק מפני שהוא אבל על תורתו ששכח כדאיאת בפרק המ' פלג, ע"ל. וע"כ המנהג לאכול עדשים. אך יש להבין למה בשבת דווקא. ונראה יתרה עצמו הוא תנחומין של תינוק מה שבוה העולם יהי לו שבת, ובמעיי אמו לא היה לו זה, כי שבת היא מעין עולם הבא, ובבטן האם שהוא כדוגמת גן עדן התחתון לא נמצא שם שבת, ועיין בספר מליאל.

שם משמאל" (סוכטשוב) וא"ר תרע"ב, ע' ס"ז טו"ב [ורשום למעלה:

לשבת שלפני ב"מ שקורין זכר]

ענין הסעודה שלום זכר שעושין בסעודה זו יש לומר... שהוא מער נין... הפסוק אל תירא אברם וגו' שכתב הרבה מאד, שרומז על תשר לומי השכר טוב ליראיו, וסתם שכר מצינו שכר פרי הבטן (שבאותו מאמר נאמר לו בשורת הבנים כה יהיה זרעך) והוא השכר ליראיו כמ"ש אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו וגו' הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' וגו' וראה בנינו לבניך שלום על ישראל. [ואולי לדברינו זהו ענין המנהג לאכול בסעודה זו עדשים (שקורין ארבי"ס) מפני ששרשה משכך הרבה מאוד].

שבת מיהודה" (לובלין) לר"ק ע"ד, דף כ"ז טו"ג, ע"ש באריכות [ורשום למעלה: בסעודת שלום זכר של ניוי שלמה דוד שליט"א הנוול לנכד האבד יהודה ליב שליט"א מסאקאלאו]

וביום השמיני ימול וגו' אי' במד' והי' שבעת ימים וגו' ומיום השמיני וגו' שיראו פני המטרוגא תחילה וכו' שתעבור עליו שבת שאין ז'

וע"ע הערת כ"ק האדמו"ר מנא' וומינסק שליט"א: בריש הספר (אוצר הברית) ח"ל: "בענין המנהג לעשות שלום זכר בליל ש"ק לפני המילה, וכת"ר בסק"ה הביא המקור רות לזה ומש"כ בס' דרך פקודין, הנה יעויין בס' עבודת ישראל להרה"ק המגיד מקאז'ניץ ז"ע בפ' אמו, דראיית פני המטרוגא הוא בליל שבת דוקא דאם גם ביום שבת א"כ למה בעינן שמונה ימים הלא די בשבעה, דאין שבעה בלא שבת, אע"כ משום דבעינן שיראה פני המטרוגא בשבת והוא דוקא בליל שבת ולזה צריך שמונה ימים ולפיכך עושין סעודת זכר בליל שבת עיי"ש כל דבריו".

ספר "אוצר הברית" (להרב יוסף דוד ויסברג הי"ו) ח"א, ע' ככ"ד ק"ל [וע"ש באריכות כל ההלכות והמנהגים והענינים ב"שלום זכר"]

בטעם סעודת "שלום זכר" הביא הדרישה והט"ז (יו"ד סו"ס רס"ה) כדי לנחם את התינוק שהוא אבל על תורתו ששכח, וצ"ל במה הוא מתנחם בסעודה זו. ונראה דהנה באמת הרי יש בידו לעסוק בתורה ויחזור ויזכור מה ששכח, אלא שבהיותו במעי אמו היה נר דלוק על ראשו ולמד תורה מפני הגבורה, ודבר זה נבצר ממנו בעלמא הדין ועל דא ודאי קבכי, אבל מצינו (תמיד לב:) כל העוסק בתורה בלילה, שכונה כנגדו, שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמודות שפכי כמים לבך נכח פני ה', ויש לפרש עוד לשון רוני מלשון רנה וזמרה, ולכן כשזואה בליל ש"ק שמתאס' פים ועוסקים בשירות ותשבחות לפני המקום, הוא מתנחם, שגם בעולם הזה אפשר לעמוד בבית ד' בלילות לעסוק בתורה ושירות ותשבחות ויהא שכונה שרויה כנגדו.

עוד. טעם נראה לומר שהתינוק מתעצב ורואה שמא יחלה ח"ו ולא תהא מילתו בזמנה. והנה כתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ד הט"ו) שרוב החולאים הבאים על האדם הם מאכילה גסה, וכשהתינוק רואה שאחר סעודת שבת שתענוגים ברבורים ושלי ודגים מוסיפים לסעוד עוד סעודת שלום זכר ואין

בליל שבת שאחרי לידת בן זכר, נוהגים לעשות סעודה ומשתה לק' הל בבית שהתינוק שם [ומ"א יו"ד סי' רס"ה סי"ב, ומקורו שו"ת תרומת הדשן ח"א סי' רס"ט; ע"פ דברי התוס' ב"ק דף פ' ע"א ד"ה ישוע הבן בשם ר"ת, וכן הוזכרה סעודה זו בארחות חיים הל' מילה]. בלשון חז"ל (ב"ק פ"ט) נקראת סעודה זו "ישוע הבן", (על שם שהולד נושע ונמלט ממעי אמו.

והטעם לסעודה זו, יש שכתב שהיא סעודת הודאה על שנשע ונמלט ממעי אמו [תרומת הדשן שם. וראה בדגול מרבבה יו"ד סי' קע"ח שהקשה דלפי טעם זה אמאי אין עושין סעודה זו גם כשנולדה בת]. ויש שנתנו טעם לסעודה, שנכנסים אצל התינוק לנחמו מפני שהוא אבל על ששכח תורתו שלמד במעי אמו [ט"ז יו"ד שם ס"ק י"ג בשם הדרישה, והוא ע"פ דברי הגמרא נדה דף ל' ע"ב דבשעה שנולד בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה].

סעודה זו נקבעה בליל שבת דוקא, מפני שאז הכל מצויים בבתיים (תרומת הדשן שם), או לפי מה שאמרו חז"ל שהשבת משלימה ומכשירה את התינוק למילה [כ"כ הדרישה סי' ש"ה אות ג' בסופו, וכן הוא בט"ז יו"ד שם ס"ק י"ג, ובביאור הגר"א שם ס"ק מ"ט, ע"פ המדרש (יקרא רבה פכ"ז): ר' לוי אמר משל למלך שגזר ואמר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני המטרוגא תחילה. כך אמר הקב"ה, לא תביאו קרבן עד שתעבור עליו שבת, שאין שבעה ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת. ובספר דרך פקודין מצוה ב' אות י"ב, הביא דברי הוזהר פרשת תזריע שאמרו שם: מיום השמיני והלאה ירצה, במאי ירצה מעבר עליה חד שבתא וכו' דאתדבק ואזדמן לגבי ההוא שבת רזא דברית קדישא. וכתב שם דלפי דברי הוזהר משמע כהמנהג שנוה' גם בקצת קהילות לעשות הסעודה הנ"ל ביום השבת ולא בלילה, ע"ש ההסבר ע"פ סוד. ולפי"ד המדרש יש לעשות הסעודה כמנהג רוב הקהילות דהיינו בליל שבת עיי"ש. ועיין בספר אות שלום סי' רס"ה מש"כ על דבריו.

במנוחתו לא ישכנו ערלים

המנהג שהולכים לבית היולד דת בליל שבת שקודם המילה וקורין אותו שלום זכר, נראה שהוא להראות כי אע"פ שאין לעכור חלק בשבת וכמו שאומרים בתפלה ובמנוחתו לא ישכנו ערלים, אע"פ עם ערל זה הגנו בשלום, כי אינו ערל במהותו כדק"ל הנודד מהעולים מותר בערלי ישראל.

מתוך כתב יד מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל

מה שנוהגין לאכול בסעודת שלום זכר מאכל הנקרא ארביס י"ל ע"פ הפסוק הנאמר אצל ציו מצות מילה בראשונה לאאע"ה במאמר התהלך לפני וה' תמים וכו', וארבה אותך במאד מאד שהוא בשורת הבנים. ונשתנה לשון זה מאשר נתבשר מקודם על בנים, בלשון כה יהי זרעך, וכאן נאמר לשון ריבוי. אמנם י"ל שכאן הבטית לו הש"ת שקדושה זו ממש של הרשימא קדישא שיהי' בו לא אצלו לבד יהי' הקדושה הזו לאשר הוא הנבחר שבנפשות. וגם טרם הימולד הי' מובחר בקדושתו מכל בני דורו, אך אותו הקדושה יתפשט ויתרבה בכל הדורות מאתו שכולם יולדו בקדושה זו. ותיכף בשמונה ימים ללדת זכר יתרחש בו הרשימא קדישא. וזהו ארבה אותך היינו האות ברית קודש שיהי' בך יתרבה בכל זרעך. וכמ"ש ואתנה בריתי ביני ובין זרעך אחר כך. לזה עושין הסעודה הראשונה ללדת הזכר באכילת ארביס, אשר בשם המלכות יש ג"כ ארבי"ה או"ת. ובכח הבטחה הזו נכלל ממילא שיתרבו נפשות ישראל בכל פעם בכדי שיוכל לה' תרבות הרשימא קדישא אשר הוא רק בישראל.

"אמרי אמת" (לובלין) פינחס, דף מ"ז טו"ד

סיפר ר' שלמה זלמן מרמורש-טיין שהיה לו שכן שהילד שלו לא קלט אותיות, הילד היה בסדר גמור בכל העניינים אך אותיות, ברכות, אמן ודבר שבקדושה בשום אופן לא היה יכול לקלוט. השכנים אמרו לאמו של הילד שתיה כדאי להזכירו

שבוע הבן

צריך טעם למה עושין ה"זכר" בליל ש"ק, דמהראוי היה לעשר תו ביום שנוולד. ונראה, שהנשר מה בבטן אמו לומדת כל התר, רה, ובצאתו לעולם הוא שוכח, כמו שאמרו חז"ל (נדה ל:), גם משביעין אותו תהא צדיק. וה' נה, לכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פו:), על כן עושין סעודת ה"זכר" בליל שבת קודש, כדי שתהיה לו סגולה לקיים שבועתו, לשמור התורה שלמד בבטן אמו. וגם לזאת הכוונה נקראת בגמ' (ב"ק פ.) הסעודה הראשונה "שבוע הבן", משום שמשביעין אותו.

"מהרי"ד" (בעלזא) תזריע, ע' ק"ח

"מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך". פירש"י ז"ל: "מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן, שיהיו זיתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין". וצריך להבין כפל הלשון זיתים מרובים ומושך שמן, דאם יש שמן הרבה מובן שיש זיתים מרובים. וי"ל, דבמסכת ה' רות (דף יג:) איתא: אמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה, ושכחה אינה טובה לעבודת ה', לכן קאמר שאע"פ שיהיו זיתים מרובים הגורם מים שכחה, יהיה לעומת זה מושך שמן כמעין, והשמן יבטל השכחה. וכן בפרשת עקב כתיב ארץ זית שמן, ופירש"י זיתים העושים שמן. וקשה למה נקט הפרי והמשקה, מה שלא אמר הכתוב כן בכל שבעת המינים. אלא, משום שהזיתים גורמים שכחה, והשמן מועיל לזכרון, וזהו עיקר השבח של הזיתים. ומנהג העולם שעושים סעודת זכר בליל ש"ק קודם המילה, ואיתא בש"ע (יו"ד סי' רס"ה) הטעם משום שהוא אבל על תורתו ששכח. וצריך להבין מדוע עושין סעודה זו בשבת דוקא. וי"ל, משום דשכחה הוא מצד הגוף, ושבת נקרא יומא דאר רייתא, על כן באים לנחמו בשבת, כי קדושת השבת היא סגולה לזכור מה ששכח. וזהו פירוש מאשר שמנה לחמו, הכוונה לזיתים ושמן שרומזים לשכחה וזכרון. ויהי' שיהיה מושך שמן כמעין והיה בתורה הקדושה [הרה"ק] רב"ד דק"ק ת"א יפן, ששמע מפ"ק מהר"א מ"ב עלזא זי"ע בסעודת זכר.

מהר"א (בעלזא) ויחי, ע' מ"ט

שמעתי בשם גדול אחד טעם על סעודת שלום זכר שאמרו הקדמרים נים שהוא נוחם אבליים ששכח את תורתו. והוא הסביר שהנשמה שב' לא מלמעלה מקום הרוחניות והמלאכים, כשיצאת לעו"ז נופלת במבוכה בראותה התגברות החשך כות והטומאה ולכן מנחמים אותה, עד כאן שמעתי.

ולי נראה להוסיף מטעמת לדבריו בעו"ז כי ידוע שעבודת המלאכים והנשמות כולה רוחניות אבל עבר דה בדברים גשמיים היא עבודה גדולה מאד ואינה שייכת להם. ושמעתי בשם הרה"ק מהרי"ח מק' אומרים צאתכם לשלום למלאכים בשבת קודם האכילה שאין להם שום השגה במצוות אכילה שגם זו עבודה. ואמר בזה"ל: דער קיג"ל איז גוט אבער די מלאכים האבען נאך נישט פארוזכט. ולכן כשהנשמה יוצאת בזה העולם המלא קליפות וטומאה ומתאבלת על העתק דיר תה עם דרי מעלה הקדושים, באים יהודים בצוותא חדא וטועמים טעימה של מצוה ומראים לנשמה עבודה חדשה שתוכל לסגל דווקא בעו"ז ואי אפשר לקיימה בשמים ממעל וזו היא נחמה אצלה.

הגאון רבי משה וואלפסון שליט"א משיג דשיבת תורה ודעת "אמונת עתיד" (בזקלן תשמ"ז) לד"ק, ע' כ"ג טו"ב

ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת וכו' משפט אדם ומשפט בהמה שוים וכו', בשפת אמת מודקדק א"כ הנולד קודם שבת יהי' נימול תיכף אחר שבת, ותי' כי השבת צריך להיות עמו ששת ימי המעשה שלעולם נזכר במצות שבת ששת ימים תעשה ובשביעי תשר בות... י"ל הענין שימי המעשה נזכרים אצל השבת, דכתי' ויברך אלק' את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא וגו' שמצות השבת הוא מכח השבת דלעילא שבת ראשונה של הש"ת כי בו שבת, וענין שביתה זו היא מן העשיה של ימי המעשה, כי ששת ימים עשה וגו', שהשבת מתהווה משביתת העשיה של ששת ימי המעשה, לכן ימי המעשה הם חלק מענין העיבת, והיא פני המטרונא עצמה, לזה מילה בשמיני בכדי שיעבור עליו השבת עם כל ימי המעשה כאחד. גם י"ל שקבעה תורה זמן מילה בשמיני, שיהיו הכל שוין בזמן המילה, ובכדי שגם הנולד בראשון תעבור עליו השבת לכן נקבע הזמן לכולם בשמיני, ואי' בט"ז שזהו הטעם שנוהגין לעשות שלום זכר בשבת משום שאין מילה בלא שבת רואה פני המטרונא, ואפשר שעושין שלום זכר בשבת כדי לקשר השמחה בשבת שהוא מקור הברכה והשמחה.

"לב שמחה" (גור) דברים, דף פ"א טו"ד

נוהגים לאכול ארבעס, מאכל אבולות, לנחם התינוק על ששכח תורתו, ומה יכולה להיות נחמה למי ששכח תורתו, אלא כשמיגע עצמו יכול להשיבה, וזהו הנחמה, ואי' בגמ' (מגילה ו:), יגעתי ומצאתי תאמין, בדברי תורה, הגם שאי' שם הני מילי לחידודי אבל לאוקמי גירסא סייעתא מן שמיא, אבל הלא גם ע"ז יש עצה כדאי' בגמ' (נדה ע:), מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בשיבה ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו וכו' דהא בלא הא לא סגי. שמעתי לומר ששבת מסייע לתורה, שבת יעשה כולו תורה.

כ"ק מרן אדמו"ר ה"פני מנחם"

מגור צוק"ל שלום זכר, פר' ויחי תשנ"ג

הכרזה בביהמ"ד

נוהגין להכריז בביהמ"ד שאר בי הבן עורך סעודת שלום זכר. [כורת הברית בפירוש נחל חבית סי' רס"ה ס"ק ס"ח. וכו' בס' חותם קודש סי' ט' אות ז', וראה עוד בספר הברית סי' רס"ה אות קפ"ה. והטעם שנהגו להכריז הוא כנראה לפי שנהגו שלא יזמין אבי הבן בעצמו לסעודה זו.

ובס' הזכרונות (להרה"ק ר"צ הכהן מלובלין, מע' ב') כ' דאף אם אבי הבן מזמין אדם לסעודת שלום זכר, מ"מ אם הוא ת"ח ואינו רוצה להבטל מלימודו, יכול לחקל, כיון שאין עושים סעודה ממש, אלא טעימה בלבד.

"אוצר הברית, ח"א, ע' קכ"ט

סגולת מלכים

סיפר רבינו (הגה"ק בעל "אבני נזר" זצ"ל כי כשנולד לו בקאצק בנו יחידו ה"ה אדמו"ר השני בעל שם מש" מואל זצ"ל והחסידים ה' בבריתו על הזכור, המתין עד השעה שה' רגל אדמו"ר בקאצק לישיב בסעודת ש"ק ולקח שני נים, ומצאו יושב בסעודת שבת וה' לפניו קערה של כסף עם רוטב וטעם ממנה מעט, ואח"כ ציוה לו שימזוג שני כוסות יין וטעם ג"כ מעט, ואמר לו אז חמיו זי"ע שמי שהוא מנוטרי ברית מנועוריו יש לו בשבת סגולת מלכים, ועשה רבינו זצ"ל בשעת סיפורו תנועה גדולה ואמר אבל דאיתי אז מהו זה שיקרא סגולת מלכים (בלשונו הטהור אבער האב איך געזעהען דער סמאל וואָס עס איז סגולת מלכים).

וסיים רבינו (ה"אבני נזר") זצ"ל, ואם ימכרו לי נכדי אדמו"ר (מקאצק) זצ"ל את הקערה זו הייתי נותן ג"כ עבורה שני מאות ר"כ עכ"ל. חק' [ועי' בספה"ק שם מש" מואל פ' ח"י שדה שנת תרע"ד שמביא כבר תורה הנ"ל דס' גולת מלכים ע"ש].

"אביר הדויעים" (סוכטשוב) ע' נ"ו, אות שי"ג

קבלת פני מטרונא

הענין מה שנקרא סעודת ליל שבת שלום זכר, הול"ל סעודת זכר או כבוד זכר. במדרש (ילקוט רמז תרמ"ג) משל למלך שנכנס למדינה וגזר ואמר, כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחלה, כך אין מילה בלא שבת ע"ש, וכן בזה"ק (ח"ג מ"ד) במאי ירצה במעבר עליה שבתא וכו' בגין דאתדבק ואזדמן לגבי ההוא שבת ע"ש, להביא למה צריך לראות פני מטרונא תחילה. אכן השתי נרות שמדליקין בשבת משום שלום בית (שבת כ"ג) מורה על איש ואשתו, וכן זכור ושמור בדבור אחד. [עי' סוד אר"ח סימן רס"ג יש שמכוונים לעשות שתי פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. ובזה"ל ח"א מ"ח: זכור לדכורא, שמור לנוקבא וכולא חד]. והנה איש ואשה שלום ביניהם השכינה שרויה ביניהם (עי' סוטה י"ז), לכך אור הנרות מורה על אור השכינה השורה עליהם. והנה איתא במדרש (ב"ר פ"א ח') אמרה שבת לפני הקב"ה כלולת ים בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לה הקב"ה כנסת ישראל הוא בן זוגך ע"ש. והנה כשנולד בן זכר, הוא ראוי בצירוף לכנסת ישראל להיות בן זוג אל השבת, והעיקר על ידי השלום שורה השכינה, ולכן אמר לקבל פני מטרונא. ולכן נקרא שלום זכר, כיון שמצטרף אל השבת ועם השלום שורה השכינה, והבן.

"ישא ברכה" (מחזיקין תזריע ע' ק"ה טו"א

תוספת לגלית "המודיע".

אולי ישא פניו בעת הזאת. כשחזר ובא לפניו חקר ממנו רבם איפה היה וכשיסיפר לו כל מה שעבר עליו אצל החסידים, נענה הרה"ק ואמר, מה שחסידיים יכולים לפעול על ידי שתיית לחיים, גם אני אינני יכול. וכ"ק אדמו"ר זי"ע בדברי קדשו פעם הפליא מה שאר"ל (שמו"ר פרשה כ"א) שאמר הקב"ה למשה, מה אתה עומד ומתפלל כבר התפלל לך בני ושמעתי תפילתך, שנאמר מה תצק אלי עכ"ל. והנה התינוק מתאבל על תורתו ששכח ודואג שלא יוכל לעמוד בנסיון בעולם הזה, אבל כשמתאספים יחד במסיבת מרעים ומאחלים לאביו שיד כה לגדלו לתורה וליראת שמים, הוא מתנחם.

כ"ק מרן אדמו"ר מצאנז זצוק"ל "שפע חיים - יהי אור", עמ' צ"ח
[שמחת חיים" (תמוז תשנ"ג) ע' י"ד]

רפואה קרובה לבוא

הטעם שעושין שלום זכר בליל שבת שלפני המילה אי' בט"ז ע"פ המד' משל למלך וכו' עד שיראו פני המטרונא תחלה, כך אמר הקב"ה לא תביא לפני קרבן עד שתעבור עליו שבת שאין ז' ימים בלא שבת ואין מילה בלא שבת וכו', דלפ"ז המילה תלוי בשבת שלא יראו פני הקב"ה במילה עד שיראו פני שבת דאיהו מטרונא, לכן תיכף כשבאה המטרונא שמחים ועושין קצת סעודה, [וזה תן חלק לשבעה כנ"ל וגם לשמונה המילה והבן]. גם י"ל הטעם שבשבת מקבל התינוק חיות ומבריא ומתרפא, כמו שאמרו שבת היא מלועוק ורפואה קרר בה לבוא, לכן עושין סעודה קטנה לסעודת מצוה שאז הש"ה מחה בשלימות שהתינוק מב' ריא.

"לב שמחה" (גור דברים דף פ"ב טו"ד

מילה ושבת

שבת, מילה, אי' במד' משל לשתי מטרונות. שלא חי' העם יודע להבחין איזה מהם גדולה מחברתה, כיון שהעביר אחת לפני חברתה ידעו הכל שאותה שעברה לפני חברתה היא הקט' נה. כך השבת כיון שנדחת מפני המילה אנו יודעין שהמילה גדולה מן השבת. והרי אי' במד' להיפך שאין מילה בלא שבת מקודם, עד שיראו פני המטרונא תחילה, אלא שהשבת מגבי' כל העולמות, שבת היא בטבע, מילה היא למעלה מן הטבע, אי"א לבוא למילה רק ע"י שבת, לשבת עצמה יש ב' טעמים, טעם א' זכר ליציאת מצרים, החדש הזה לכם, ויש עוד טעם ויכולו השמים והארץ, מעשה בראשית, אחד בטבע ואחד למ' עלה מן הטבע.

כ"ק מרן אדמו"ר "פני מנחם" מגור זצוק"ל רעוא דרעין פ"י בראשית תשנ"ג

אצל הרה"ק מהר"א מבעלזא זצוק"ל, אך אבי הילד שלא נמנה על עדת החסידים (היה מן הפרר שים) לא הסכים בשום אופן. עבר עוד חצי שנה והמצב לא השתפר, ושוב עבר עוד חצי שנה (והילד כבר לא היה ילד קטן) עד שפעלו אצל האבא שייסכים להזכירו אצל הבער לזער רב. כשנכנסו לקו"פ שאל הבעלזער רב את האבא האם עשו שבדאי עשו, ושוב שאל הבעלזער רב, והאבא ענה בזלזול, מה השא' לה, בודאי כשישאל הרב בשלישית, אמרו המשמשים לאבא, למה אתה עונה כ"כ מהר, תחשוב כמה דקות ותזכר מה היה, אז נזכרו שהילד נולד ממש בדקות האחרונות לפני כניסת השבת ולא הספיקו להכין שלום זכר. אמר לו הבעלזער רב: תדע כשנשמה באה לעוה"ז אין הוא מסוגל לקלוט בעוה"ז דברים שבק' דושה, אלא אם מתקבצים יהודים בשלום זכר ואומרים ברכות ועונים אמן, זה סגולה שנשמה זו (שהיה גורם להנ"ל) יוכל לקלוט אח"כ דברים שבקדושה, ואמר להאבא כשיילך הביתה יעשה סעודה לעשר רה אנשים לכבוד הילד שהוא יהיה הגורם שהם יעשו ברכות ויענו אמן וזה יהיה סגולה שיוושע. עשה כן אבי הילד ונושע הילד בענין זה.

שמעתי מהרה"ח ר' הלל שמואל דונט הי"ו ששמע מהנ"ל

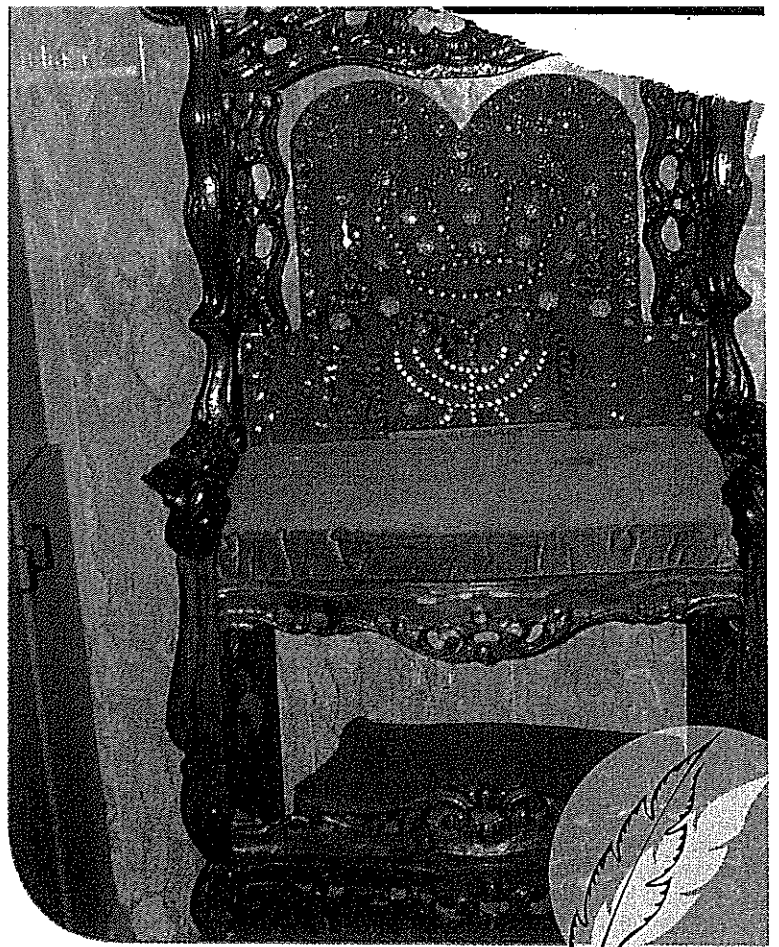
נראה לומר בטעם שם "שלם זכר", ע"פ דברי המדרש שם כיון שבא זכר בא פרנסה לעולם זה כר זה בא וכזרו עמו, ובב"מ דנ"ט אמרינן כדמשלם שערי מכרא נקיש ואחא תיגרא בביתא ואסמכוה אקרא דכ' השם גבולך שלום חלב חטים ישיבין יעו"ש, מש"ה נקרא שלם זכר ע"י הפרנסה שבא על ידו (וממילא בא שלום ג"כ, ומה שבחרו בזה בליל שבת דוקא, הוא עפ"י דהזוה"ק שאנו אומרים בסעודת ליל שבת דבהיאי זמנא מזדמני ברכאן להתברכא מיניה כל שיתא יומין וכו' ומש"ה בעי לסדרא פתורי' בלילא דשבתא וכו' יעו"ש, א"כ אז הזמן להמשיך שפע פרנסה ושלום על ישראל מש"ה אז זמן סעודת שלם זכר. גם י"ל שנקרא כן על שם יחוד קוב"ה ודבר זה מובן ליו"ח כי מש"ה נקרא כן רק בסעודת ליל שבת.

הנה"צ רבי שמואל אר' לב ו"ק זצ"ל "דמי' דחכמתא" (ווארשא תרצ"ב) דף ק"ד, דף ה' טו"א

נראה לומר טעם למנהג שעושין שלום זכר, ובפרשה (י"ד סו"ס רס"ד) הביא שבאים לבקר אצל התינוק הנולד משום שהוא אבל על תורתו ששכח עי"ש, ועדיין אנו צריכים למודעי' איך הוא מתנחם בזה שמתאספים אז. ונראה ע"פ העובדא הידועה מצדיק אחד שבא אליו איש אחד מאנ"ש ופטרו לביתו לשלום מחמת שראה עליו שכבר נחתם גזר דינו ל"ע ולא היה בידו לעשות לו טובה. בדרכו חזרה עמד לפוש בבית אכסניא והיו שם חסידים שנסעו בדרכם לרבים הק' דוש, ישוב יחד כמנהג חסידים ואיחלו זה לזה לחיים וחיוקו את רוחו ואמרו לו שינסה ויבא עמהם

נהוג לערוך סעודת
שלום זכר לאחר סעודת
ליל שבת. ואין עורכים
סעודה בפת, אלא במיני
תרגימא, בפירות
ובקטניות, אגוזים,
חומוס – ארבעס,
ובונדלע"ך. יש המגישים
לפני האורחים עדשים,
שמרמזים לשמחה, או
שהוא מאכל נחמה
לאבלים, כי התינוק אבל
על תורתו ששכת. ויש
שאוכלים בתחילת
סעודה זו מיני מזונות
המכונים "זכר קיכלעך".

מאמר שלישי



יעקב אהרן לנדוי

סעודת שלום זכר (ג)

שמבשלים בשבת וביום טוב קטניות וגם בבתי משתאות. ונראה דיצא להם מהמדרש הלזה (בראשית רבה פג) 'מה ערשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה'. ומפרש רש"י, שאוכלין אותה במשחה ושמחה, ואוכלין אותה באכילות, כך מפורש בתנחומא.

כ"אות חיים ושלום" לרב ממנוקאטש מוכא: "ענינים לאכול עדשים בליל שבת שלפני המילה, הנקרא 'זכר', ובוודאי מנהג ישראל תורה הוא והמקובל מאבותינו".

בפירוש "תהילה לדוד" על תהלים (קד) לרבי אברהם דוד מבוטשאטש מוכא: "ומענין זה כתבו הרופאים, שקטניות גורמים ח"ו עצבות, אולי לזה הוא מאכל אבלים, כמו שכותב רש"י גבי עדשים. ובקצת מקומות אין אוכלים קטניות בשבת ויום טוב מצד הנ"ל. וכן הוכח בספרים הקדושים. ומנהגינו לאכול דווקא קטניות ברוב שבתות השנה, ובפרט קודם המילה, בליל שבת קודש מתכנסין למקום הילד ואוכלים קטניות ואפרסמין כידוע. והיינו מצד שבשבת קודש היא ברכת ה' כידוע, ויש שמירה שלא יוסף עצב עמה, וכן ברית היינו שלום, והוא מחזיק ברכה, ויש שמירה מעצב וקורין כנסיה הנ"ל (בליל שבת קודם הברית מילה) וזו, בכל מקום אשר אוכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. ושבת קודש שמא דקודשא בריך הוא, הוא, שמא דכליל כל שמחה כידוע. ולזה קוראין (מסיבה זאת) וזו, מצד שזכר עם ויהי רמ"ח מצות עשה. וכן הוא כעין זה שמתכנסין לבית זכר הטעם להשלים מאה ברכות בשבת קודש, וז"ל בוימטריא ברכ"ה. כמו שאמרו חז"ל. וכנסיה זו היא בחינת עשה טוב... והיינו חדוה להינצל מלחם העצבים, מדרך עוצב. ובתוך 'זכר' את 'לחמך', כי ברכה היינו שמחה להינצל מלחם עצבים".

והיו כל המקורבים באים בשבת אחרי התפילה, לברך ברכת מול טוב, מבלי טעם מאומה. ולאט לאט, נתפשט המנהג הזה ברוב גלילות ארצנו.

מאכל עדשים – ארבעס

הט"ז מכיא את דברי ה"דרישה" (יו"ד רסה), הכותב בשם "תשובת מהר"ר מנחם": "מה שנהגים כשבת לבקר אצל התינוק הנולד, שהוא אבל על תורתו ששכת". ב"ליקוטי מהר"ח" מוכא: "המנהג שעושין סעודה בליל שבת קודש לאחר שנולד זכר, והוא גם כן סעודת מצוה. והטעם לנחם התינוק שהוא אבל על תורתו ששכת. ואפשר שמטעם זה המנהג לאכול עדשים בסעודה זו, שהוא מאכל אבלים".

כך לשון המדרש רבה (תולדות טג), על הפסוק "יעקב נתן לעשו לחם וגו' עדשים" – מה ערשה זו עשויה כגלגל, כך השלם עשוי כגלגל. מה ערשה זו אין לה פה, כך אבל אסור לו לדבר. מה ערשה זו יש בה אבל ויש בה שמחה, כך אבל שמת אבינו אברהם, שמחה שנשל יעקב את הבכורה".

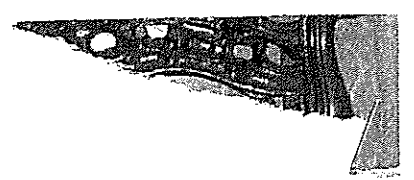
בשו"ת "מור ואהלוח" (ברכות והודאות) מוכא: "לשון המדרש רבה שם, מה עדשים יש בהם שמחה... וסמך גם כן למנהג שאוכלים עדשים בסעודת בן זכר, דיש בהם משום שמחה".

רבי צבי אלימלך מדינוב בספרו "אגרא דכלה" (תולדות) כותב: "בסידור קול יעקב הביא בשם הקדמונים, שלא לאכול קטניות בימים שאין אומרים תחנון. והוא מטעם שהוא מאכל אכילות. והנה מנהג הוא

רבי יחיאל מיכל עפשטיין בעל "ערוך השולחן" (הלכות מילה רסה) מזכיר דברי הרמ"א: שנהגו לעשות סעודה ומשחה בליל שבת לאחר שנולד זכר, שנכנסים אצל התינוק לטעום שם: "ואין הלשון מרויק, שמתחיל בסעודה ומשחה, ומטיים בטעימה. ובאמת אין המנהג בסעודה רק בטעימת פירות, וקורין זה 'בן זכר', ולמחרת בשבת אחר התפילה, נכנסים אצל הילד ליתן מול טוב, וקורין לזה 'שלום זכר'. ונהגים שלא לטעום כלום, ואומרים שזו מתקנת המדינה, לבטל להכביר על הבטל בריה".

בספר "זכרון יעקב" לרב יעקב ליפשיץ מזכירו ואיש סודו של רבי יצחק אלחנן מקובנה, מתואר חיי היהודים בימים ההם: "...הומנו לחשב"ר מאיזה חדרים, שיבואו לפנות ערב בכל שמונת הימים, עד יום היכנסו לבריתו של אברהם אבינו. קראו 'קריאת שמע', וחילקו להם קליות ואגוזים... ליל שבת קודש שלפני הברית מילה, היה נקרא 'שלום זכר', ושמש בית התפילה של הבטל בריה, היה מכריז 'פלוני מומין את הציבור על שלום זכר'. מקורבי הבטל בריה היו נאספים אחר סעודת ליל שבת, כבדו אותם בגריסין, פולים וקטניות מבושלים, ובמשקה שיכר אצל העשירים והאמידים, והעניים במשקה מפל – שכן הנקרא קוואס, שדוה גם כן כחומר מדינה אצל העניים, עד שעשו עליו גם הבדלה. וקראו קריאת שמע לפני הילד, ומחר בבוקר היה נקרא 'בן זכר', ונעשו מול טוב אצל הבטל בריה בייש ומגדגו. ורק בימים האחרונים שהתגברה רחיל העניות, והתגדל המכס שהוטל על יי"ש, עשו הרבנים הגאונים תקנות בכמה ערים, שעל ה'בן זכר' אסור לטעם מאומה, כי אם רק לקרובים עד שני בשני.

כ"ח – תוספת לגליון הגדוע ט"ו בסיון תשע"א

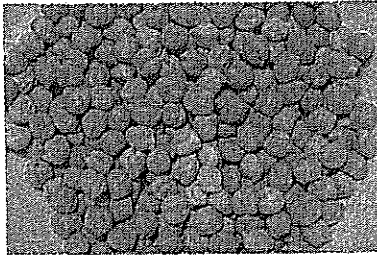


בדיקת הקטניות

רבי צבי הירש שפירא ממנקאטש בתשובותיו "דרכי תשובה" (נד"ד פד בהלכות חולעים), מוכיח את דברי הש"ך שסומכין על בדיקת נשים, האם הן נאמנות בבדיקת דגים קטנים. בהמשך דבריו מוכיח דברי "ליקוטי צבי" לרבי צבי הירש מבראד, שהעלה להלכה בין פלומיטין לארביים, דמלומיטין שהם גדולים וליכא מירחא יתירא, יכולין לסמוך על נשים. מה שאין כן בארביים הקטנים, שקשה הבדיקה לבדוק כל חדא וחדא על שלחן, אין סומכין על הנשים. ובספר "זכרון יהודה" הנהגות מהר"ם א"ש מאונגוואר, כותב שאותן הירקות שצריכין בדיקה, היה מצריך לבדוק על ידי אנשים, ולא סמך עצמו על בדיקת נשים. אבל כ"פרי תואר" (כג) מסבך להלכה, לא כל הנשים שוות בזה, כי כל אשה שהיא כשרה ומדקדקת במצוות, ושלמה בדעתה, נאמנת ודאי.

בספר "הליכות חיים" (עניני שבת קודש) לרב אהרן יהושע קלוגר מצין, שהאדמו"ר מצאנו בעל "שפע חיים" היה מזהיר לבדוק את הארבעים פעמים, ועל ידי שני אנשים דייקא, דייטני שאחר שאחד בידרם, יחזור שני לבדרם, והיה שואל ומבדק אם אכן כך נעשה.

מאידך נסתר על ידי עדים נאמנים, שהסתפק באיש אחד שיבדוק את הארבעים, אולם בחסה וכרוכ שבדיקתם קשה, הקפיד שיבדקו שני אנשים ("שפע קודש").



ושקדם מורה על השקידה ומחירות. והיינו שיהיה התגלות החסידים בקשידה ומחירות, כמו שנאמר בפריחת מטה אהרן יומלל שקדים. היינו שהשפעת החסידים הגשפעים על ידי קדושת אהרן מתגלים בקשידה רבה. ראשי תיבות וסופי תיבות ייגמל, שקדים אחיות 'ש'לרם', רמז על סיבת שקידות ומחירות החסידים, הוא על ידי 'ש'לום, הכלי מחזיק ברכה. והוא ענין 'ש'לום' — 'זכר'.

רבי נתן דוד מפארציווע בספרו "ואלו הדברים שנאמר לדוד" (רמז) כותב: "הנראה הפעם למנהגי ישראל שאוכלין קטניות בליל שבת קודש של זכר, כי ידוע שהטעם לשבוע הבן, הוא לנחמו על אשר שבח הוראתו שלמדרשו במע אמו. והתורה אינה מתקיימת אלא במי שמתמיד על עצמו. לכן נתנים לו עצה היאך יתקיים בו התורה לחיות".

אין אוכלים קטניות ביזם שאין נופלים אפנים

אבי מנהגי אשכנז המהר"ל (ליקוטים תר"ד) כותב: "מנהג אושפרייך בניין או בראש חודש או בכל יום שאין אומרים בו תחינה, אין רגילין לאכול בו מיני קטניות, דדמיו לאבילות המגלגל בעולם, כאלו שהן מגולגלות, וכן מנהג התפוצות ריינוס".

רבי רפאל מילזיל בספרו "תוספת שבת" (א"ח רצ), מוכיח את דברי ה"יגמל אברהם" בשם המהר"ל דמנהג בני אשפרייך שאין לאכול קטניות ביזם שאין נופלים על פניהם, לפי שדומה לאבילות המתגלגל. ומוסיף: "ורובא דעלמא נוהגין לאכול בשבת קטניות שקורין ערביסין קטיות. וכבר עלה על דעתי לומר שהוא נגד מנהג בני אושפרייך. אך ישבו מנהג השלם, ראיתי אתר כך בלנסת הגדולה שכתב, שנהגים לאכול בשבת משחרית ביזם מבושלים בקליפיהם, שממניין אותם בתנור. והטעם, מפני אכלו של משה רבנו, שמת בשבת. וכן ראיתי לקצת אנשים שעשו כן. אבל הייתי מבדק ונעשין כן מפני שגג שבת, אך עתה נתודע לי מעמד של דבר. ומטעם זה אוכלים גם כן הקטניות בשבת, ומנהגן של ישראל תורה היא, ואין לפקפק עליהם".

ר' יוסף יוחאן האן נירלינגן בספרו "יוסף אומן"

רבי יהודה לייב איגר מלובלין, בעל "אמרי אמת" מביא שאוכלים קטניות אלו בשמחת נישואין ובסעודת שלום זכר. "הנה ידוע שמנהג ישראל תורה הוא, ולא מבעיא מה שהנהיגו על חוץ, הוא בודאי עקרי התורה, כי מניין היינו יודעים איך להניח תמליץ וכדומה כל הנהגת שארי המצוות, בלתי מירושם של חוץ, אשר הורו לנו את כל מעשי המצוות איך לעשותם. אמנם גם המנהגים אשר נוהגים כלל ישראל מעצמם, יש להם גם כן סמך אל התורה".

וכן נזכר למצוא רמז בהמנהג לאכול מאכל ארבים בסעודת שלום זכר ובסעודת שבע ברכות, יש לומר דרמז בפסוק 'כי בך אברך והרבה ארבה את זרעך', כי 'ברך' הוא עיקר מצות נישואין, שהוא על ענין השפעת מקור הברכה, ועל זה מברכין שבע ברכות, כי זה הוא עיקר מכון איש ישראל כשנושא אשה בקדושה, שיתברך ויתרבה בחינת נכסות ישראל... ותיבת 'אברך' מורה על שלום זכר בנת שולד לו זכר ויוצא בברכה לאופל. וכן תיבת 'הרבה' נרמז על מצות נישואין. ולכן לאמר בלשון מקור, כי יותר אין ביד האדם רק ליקח זה אשה, ועל ידי זה ישרה מקור הברכה וירבו, ואחרי זה נאמר 'אברה' על ענין פעולת הלידה בעצם, שנזמר מצד הארבים.

עוד במאמר בספר "אמרי אמת" (פסח), שאוכלים בסעודה זו "ארבעים", כיון שזה מורה על התרבות קדושת האות, הנשפעת בין ה' תכרך לבינינו: "מה שנהגין לאכול בסעודת שלום זכר" מאכל הקרא 'ארבים', יש לומר על פי הפסוק הנאמר אצל ציווי מצות מילה, בראשונה לאברהם אבינו, כמאמר 'ותתלך לפני ויהיה תמים, ואברהם אותך במאור מאד', שהוא בשורת הבנים. ונשתנה לשון זה מאשר נתבשר מקודם על בנים, בלשון 'כה יהיה זרעך', וכאן נאמר לשון ריבוי.

אמנם יש לומר, שכאן הבטיח לו הש"ת, שקדושה זו ממש של הרשימא קדישא שיהיה בו, לא אצלו לבד יהיה הקדושה הוה, לאשר הוא הנבחר שבנפשות. וגם טרם הימלול, היה מובחר בקדושתו מכל בני דורו. אך אותו הקדושה יתפשט ויתרבה בכל הדורות מאתו, שכולם יולדו בקדושה זו, ויתכן בשמנהג ימים לילדת זכר, יתורם בו הרשימא קדישא. והוא יאברה אותך, היינו האות ברית קודש שיהיה בך, יתרבה בכל דורך. וכמו שכתוב יאנתה בריתי ביני וביני וכן דעך אחריך. לזה ענין המעשה הראשונה ללידת הזכר באכילת ארבים, אשר בשם המבטא יש גם כן 'ארבי' ארית, ובכוח הדמיונה זו ככלל מסייל שיתרבו סמכות ישראל בכל פעם, בכדי שיוכל להתרבות הרשימא קדישא, אשר הוא רק בישראל" (הובא בספר "ענין בשמחה" לרב חיים הרבסט).

האדמו"ר מצאנו כתב: "ובכל דבר מאכל מבושלים לאיזה כוונה, ובטן שאוכלים ארבעים, מבושלים להרבה 'ארבה' את זרעך". בתשובה שכתב על אודות אכילת ארבעים בסעודת שלום זכר, בראש השנה שחל להיות בשבת, האם יש לחשוש משום כוונה וניעה, מסיים בתשובתו: "יש לומר דאדרבה, מיטא מבל לאכול קטניות לאיזה המכוונם וזרענים, כמו שאמר במסכת מגילה (ג). נישנה לשון, 'ואכלה' זרענים. ובמקומותינו נהגו לאכול ארבעים בסעודת נישואין, שמורה על 'הרבה רבה את זרעך' (שו"ת 'דברי צבי' (קט"ט)).

בספרן של צדיקים" (מערכת רבי יחיאל יעקב מקהנרין) מוסר: "פעם בא רבי יואל יעקב לביט החסידים בקהנרין, ובחדר הסמוך לביט החסידים, דיו זוג מבוגר. הצדיק ראה שהם בוררים קטניות ושאל, אולי יהיה שלום זכר כמנהג כלל תפוצות ישראל, שמחלקים קטניות בסעודה זו... וכאשר יצא מפי הקדוש בן דוד, והוא נפקר בבן זכר...

נמשלו ישראל לאגוז

יש הנהגים לאכול בסעודה זו אגוזים, על פי דברי המדרש (שיר השירים רבה ו) על הפסוק "אגוזי אגוז ירדה", המדבר על מילה, נמשלו ישראל כאגוז... מה אגוז זה יש לו שתי קליפות, כל ישראל יש להם שתי קליפות, מילת ומריעה".

הרבי מלובלין (חקת בלק תר"כ) במאמר שארבעים אגוזים מעוררים וממשיכים מהירות השפעת הברכה "זה" מה שנהגין לאכול על שלום זכר ערשית הקרא לתת ולמעמם גם שקדים. כי לידת זכר מורה על השפעת עקרון וכל המובנות, כמאמרם ז"ל (נדה ל"א) בא זכר בהסתמכו בא ככר בידו זכר זה כר' דתתי (מלכים ב') הכעש"ט מ' ארבה את זרעך, שיהיה ההשפעה הוהת בריבוי כך גם הנהגה (כך כתב ב')

(תוצא) מצין: "ראיתי מדקדקים שלא לאכול כל חודש ניסן ערשית, וכן בשאר כל הימים שאין אומרים בהם תחנון, מצד קדושת היום עצמו. לאפוקי מילה ונישואין. ולפי דעתי הוא מנהג ותקין, מפני שעדשים מורים על אבילות, ולכן אין לשנות המנהג".

ה"חתם סופר" (פסח) כותב: "מה שנהגין האשכנזים שבסעודה גדולה של אורחים ושמחת מריעות, סעודת פורים, ובלייל שבת שלפני המילה, נוהגין לאכול מיני זרעונים מבושלים, במים לבד. והוא תמוה, שבסעודות גדולות ונכבדות אוכלין מאכל עניים דקדוקי עניות.

ומצאתי סמך לזכר בספר 'חסד לאברהם' (מעין ח' נהר ו'), שאפילו בימים שאין אומרים בהם נפילת אפים, שנקראים ימי שמחה ומותר לשמוח בהם ולשתות יין, בזמן הגלות לא היה ראוי לשמוח. אמנם על ידי אכילת ביצה קודם כל דבר זכר לחורבן, מותר באכילת בשר ויין בימים האלו.

ומעתה תבין את אשר לפניך, שהמאכל זרעונים אלו המה דבר אבילות, זכר לחורבן. ועל ידי זה תבין למה אוכלין בשבת בסעודה אשר הוא באה לכבוד היום בצדדים ביצים ומאכל זרעונים, הנשמנים בחמין לצורך שבת" (הובא בספר "שפע קודש" לרב גולדשטיין).

נוול בן זכר וככרו בידו

רבי שאול יחידיה אלעזר ממודיין בספרו "שש ברכה" (תורע), מצין שהקב"ה משפיע השפעת פרנסה ושלוש על ידי לידת הזכר, ולכן אוכלים "זכר קיכלעך": "הענין שנקרא שלום זכר וערשין זה דווקא בשבת, יש לומר כי אמר חו"ל (בבא מציעא נט.) אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כשמלם שערי מכדא, נקיש ואחי תיגרא בביתא (פירש רש"י, מכדא — כד שנותנים בו שעורים. נקיש ואחי תיגרא — התגר מקשקש ובא). והנה על פי זכר אמרו זה כר, שאם בא זכר בעולם, בא ככרו בידו. ממילא יהיה שלום בית. לכן נקרא 'שלום זכר', וענין זה בשבת, שעיקר צורך השלום, הוא ניכר בשבת, כשכולם בבית, כמו שאמרנו על הלקחת נרות בלייל שבת.

יש לומר, שזהו מה דאיתא (סנהדרין לב): 'קול ריחיים בכוונת, שבוה הבן'. כשהיו שומעים קול ריחיים, היה סימן לשבוע הבן. ויש להבין למה בחרו הרחיים לסמן, אלא רחיים על הפרנסה, כענין שאמר (קידושין כט): רחיים על צנאורי, וכן זכר מרמז על ככר בידו ופרנסה, על זה מורה קול ריחיים. ויש לומר זהו מה שעשוין זכר קיכלעך, רמז בזה על הככר שביד בן זכר".

עוד כותב האדמו"ר ממודיין: "הענין מה שנקרא סעודת ליל שבת שלום זכר, לא 'סעודת זכר' או 'ככר זכר', על פי דברי המדרש מלך שנכנס למדינה וגזר כל אכסנאין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחילה. אכן שחי נרות שמדליקים בשבת משום שלום בית... לכן אור הנרות מורה על אור השכינה השורה עליהם.

והנה איתא במדרש 'אמרה שבת לפני הקב"ה, לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לה הקב"ה, נכסתי ישראל הוא בן זוגך'. והנה כשנלד בן זכר, הוא ראוי בציווה לכנסת ישראל לזיווג בן זוג אל השבת, והעיקר על ידי השלום שורה השכינה, לכן אמר לקבל פני מטרונא. לכן נקרא 'שלום זכר', כיון שמצטרף אל השבת ועם השלום שורה השכינה".

ברכה על הקטניות

"ב"שעמי המנהגים" (עניני ברכת המזון), מצטט מתוך ספר "ארץ חמדה" (יא): "אם אוכל קטניות שלוקים בתוך הסעודה, כמו בשבת על סעודת זכר וכדומה, יש להלך: אם אוכל הארביים, ואין רוצה לשתות שום משקה, או נראה דצריך לבדוק עליהם ברכתה הראויה, ואם רוצה לשתות שאר משקים, אין יורע בברור שאוכל הארביים רק עבור המשקה, ואם לא היה שותה משקים לא היה אוכל הארביים, או ברכת המשקה פוטרת אותם, הדיינו אם שותה יין. ואם שותה שאר משקים שאין בך עליהם, או ברכת המוציא פוטרת אותם, אבל אם אפילו בלא השתיה, הוא גם כן אוכל הארביים, נראה דצריך ברכה להארביים, כי הוא פשוט, שמת בשבת. וכן ראיתי לקצת פרי האדמה שווים כן. וכשם דמברכים על מלומין (שיפים) בלא בשר בורא פרי העץ, הוא הדין כאן, וכתב, שהי' זמן לא כביר השגתי תשובה מאדוני מוה' הגה"צ דק"ק סאני, שהוא נוהג לאכול תרילת וזמן פת עם המשך בעמוד ל"ב".



סעודת שלום זכר

המשך מעמוד כ"ט

הארבי"ם, מחמת ספק ברכה.

כן כותב בעל "דברי חיים" מצאנו בתשובותיו (ח"ב י"ד 10): "מה שכתב אודות הקטניות (ארבע"ן) בתוך המעודה, שהוא ספק ברכה לשיטת רש"י וא"ר". ואני נוהג לאכול מעט עם להם, ללא הפת בתחילה וסוף.

הרב ממונקאטש בספרו "אות שלום" מוסיף על דברי ה"דברי חיים": "נמצא ל"מ שאוכל ברוב שבתות השנה קטניות בתוך המעודה, הוי דברים הבאים בתוך המעודה, על כן בוודאי צריך לעשות כה"דברי חיים, ללא הפת בתחילה וסוף. מה שאין כן ל"מ שאין דרכו לאכול קטניות בפני עצמו כלל בתוך מעודת שבת (רק שאוכל קטניות בתוך מרק מבושלים). פעם בשבת קודש הביאו לו מתוך מעודת זכר קטניות, והוא שמד בתוך המעודה, כיון שאין דרכו לאכול בתוך המעודה. יש לומר דא"ל הוי לגבי דברים הבאים בתוך המעודה ומחמת המעודה, ואין לאכול בלי ברכה".

בשולי הדברים מוסיף הרב חיים גולדשטיין בספרו "שפע קודש", בשם ה"קנה בשם" רבי מאיר בראנסדופר, לכאור דברי ה"דברי חיים", שהיה נהוג מלפנים לעשות השלום זכר בסוף הסעודה, והיה זה המשך לסעודה. והמעט שנדעו כן, כיון שמבואר בפוסקים שצריך לעשות מעודה בשלום זכר, ולכן היה נהוג להביא הארבעם בסוף המעודה, וכיון שזה לא היה תמיד, רק כשעשו שלום זכר, לכן יש בזה ספק ברכה, דאם היה דרכו בכך, דרי אין בזה ספק ברכה, כי לא גרע מהבאים מחמת המעודה, שמכניסים לתוך המרק וכדומה. בשו"ת האחרונות של האדמו"ר מצאנו היו עורכים את השלום זכר בתוך סעודת ליל שבת, בשולחנו הטהור. ומפני ספק ברכה, נזרזה קודם אכילת הארבעים לאחד שכבר ברך ברכת המזון, לברך בקול "בורא פרי האדמה" ולכוון להוציא ידי חובה את כל הקהל, והוא אכלם בתוך המרק.

עוף בסעודת שלום זכר

בצאנו ובבאנו נהגו להביא עוף שלם ממולא, לסעודת שלום זכר, ומקורו מבית רופשיין. בכל שבת נוהגים להביא לשולחן הטהור עוף, שאוכלים אותו בסעודת יום השבת. אך אם יש "שלום זכר", אוכלים את העוף בסעודת ליל שבת. על הרוב מצאנו נמסר שהיו שולקין עוף בערב שבת, ובלייל שבת לאחר אמירת התורה, הגישו את העוף כשהוא שלם על השולחן. וה"דברי חיים" אכל ממנו חתיכה קטנה, ולא חילק ממנו לשום אדם. רק לפעמים כשהיה שובת אצל רבנו אדם חשוב, היה נותן לו גם כן חתיכה מן העוף. לאחר מכן ציוה להניח העוף על סעודת היום.

בספר "בית היין" מסופר, כשנולד בן זכר אצל בת גיטו של רבי יהודה ממעלין, הכינו עוף שלם להניחו על השולחן. בעת שעסקו בהכנתו, שמעו קולות משונים, המשמשים נבחה וסיפרו לצדיק. הרב ממעלין נתן להם

חלה מ"ב חלות, וציוה להניחו על העוף. וגם כשיגישו את העוף לשולחן, תהא החלה מונחת עליו. בלייל שבת הכניסו את העוף, הרב ממעלין נטל ממנו קצת, ובשעת מעשה שמו קול אנחה כבדה יוצאת, וסיד נשתתק הקול. גילה הרב ממעלין, שבעוף היה גלגל מאד שציער את אביו, ועתה בא על תיקונו, והיה הדבר למלא.

כשהגישו לאדמו"ר מצאנו ה"שפע חיים" את העוף בסעודת שלום זכר, לפעמים היה מבקש לקרוא לאלו שעדיין לא זכו להיפקד בורע של קיימא, או לאלו שנולדו להם רק בנות, נתן להם שיריים מהעוף, בשר עם העצם, ואמר "נעם דיר אביי" (קח עצמי) ואכן רבים נפקדו כך.

אחד מיקירי חסידי צאנו סיפר, כשערך פעם שלום זכר הביא רק ארבעס, פנה אליו הרבי: ומה עם ה"זכר קיבען"? בע"ה בשנה הבאה תערכו שוב שלום זכר ותשלימו זאת. לשנה הבאה הכין את החסר, אבל בשעת השלום זכר פנה אליו הרבי ושאל: ומה עם העוף? בע"ה תשלימו זאת בשנה הבאה. ואכן שנה לאחר מכן ערך שוב שלום זכר והכין ארבעס, זכר קיבען, ועוף. בעת אמירת לחיים, כשראה הרבי שהכין הכל על הצד היותר טוב, ולא חסר מאומה. נענה ואמר: אם כן, כבר ידעיתם אתם איך עורכים שלום זכר, בשנה הבאה תוכו שוב לערוך סעודת שלום זכר... וכן היה.

טוב ללכת לסעודת שלום זכר

הזכרנו את דברי הצדיק רבי נפתלי מרופשיין, שטוב ללכת לסעודת שלום זכר בלייל שבת, כי כשנפגשים עם נשמה חדשה, הוא מוכה גרולה לנפש. רבי יחזקאל שרגא משינאווא נהג ללכת לכל שמחת שלום זכר שנערכה בעירו. והיה אומר, שעיקר השלום זכר נתקן בכדי לנחם נשמות החדשות, שבאים זו פעם הראשונה לעולם, והוא מוצא רק נשמות שכבר היו בעולם, ואותם אין צריך לנחם.

האדמו"ר מצאנו שליט"א מבאר דברי הרב משינאווא, שחיי הטעם הוא כדי לנחם את התינוק הנולד, מפני תורתו ששכח. וזה שייך רק בנשמה שבאה לעולם זה הפעם הראשונה. אבל שאר הנשמות שכבר באו פעם אחת, תכלית ביאתם שוב לעולם הוא, בכדי לתקן מה שחסרו בפעם הראשונה.

מסופר שהצדיק משינאווא הגיע לעיר אחת, ובלייל שבת לאחר עריכת שולחנו הטהור, הלך לבית אחד מפשוטי העיר שעשה שלום זכר. אך מפאת השעה המאוחרת בעל השמחה, כבר עלה על יצועו. כיון שהרבי הגיע עם חסידיו, קם לכבודו והכין להם קצת זרעונים. ברוב תמימותו התנצל ואמר, שאם הייתי יודע שהרבי אהב כל כך בוגלע"ץ, הייתי ברצון שולח לבית הרבי ולא היה צריך לטרוח להגיע עד הנה... כשמוע זאת הרב משינאווא אמר, דיוות ורואה שיוצא מזה חילול ה', שמדמים שדוא ענין פשוט ואין מבינים את דרכיו, הוא מוותר על מנהגו, ומאז הפסיק ללכת לשלום זכר.

רבי אלחנן הלפרין מדרושמיל קאשו, מספר בשם ראש ישיבת טשעבין רבי ברוך שמעון שניאורסון: "בשעה"כוכב מיעקב" מדורמילוב, (אבי חותנו הגאון ממשעבין) נתמנה לרב עירו, הפסיק את המנהג של רבני העיר, ללכת בלייל שבת של שלום זכר, מבית התפילה לבית הוולד לברכה בברכת מול מוב. נימוקו היה, כי מעט מנהג הרבנים היה בכדי לנחם הרך הנולד, שיראה דוגמת הרבנים, שעל ידי שיעסקו בתורה נתרפסמו לגדולי תורה. אבל הוא עדיין צעיר לזימים, ועדיין צריך להתמיד בלימודים, שיהיה לו במה לנחם, על כן בוודאי לא יקפידו עליו במה שהוא מונע עצמו מלנחם" (הובא בהסכמתו לספר "שפע קודש").

ברית מילה

מנהגים לפני הברית

שלום זכר | תיקון אליהו - ליל שימורים - ואקנאקט | ברית יצחק

שלום זכר

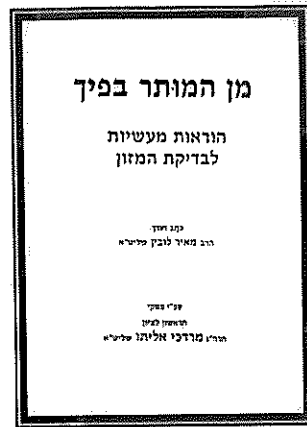
בערב שבת שלאחר הלידה (ולפני הברית), לאחר סעודת השבת, נוהגות משפחות אשכנזיות להזמין קרובים וידידים ולציין יחד עמם במאכל, במשקה, בשירה ובדברי תורה את לידת הבן. מקובל להגיש, בין השאר, גרגרי חמוס ועדשים עגולים, כסמל לפריין ולמעגליותו של מחזור החיים. שמם העממי של גרגרי החמוס - 'ארבעס' מתקשר להבטחה האלוהית לאברהם "וְהָרְבָּה אֶרְבָּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם" (בראשית כ"ב 17). למנהג זה ניתנו מספר טעמים: האחד, סעודת הוידה על שהתינוק 'נושע ממעי אימו', כלומר - עבר את חווית הלידה בשלום, ובשבת שהיא יום השלום מתאים להודות על שלומו של הרך הנולד ועל השלום שמקווים שתביא לידתו לעולם; השני, התכנסות של דברי תורה וזמירות, כדי לכלול את התינוק בחוויה סמלית של הצטרפות רוחנית לעם ישראל לפני ההצטרפות הפיזית במעשה הברית; השלישי, אירוע לציון השלום, השמחה והזוגיות הברוכה שמביאה הלידה, על-פי המקוּנה, ליחסים שבין הורי התינוק; והרביעי, מעין 'סעודת הבראה' הנהוגה בשעת אבל וגם בה אוכלים מאכלים עגולים, משום שהשמחה על הלידה כרוכה באופן סמלי גם באכל על היציאה מן הרחם החם. זאת ברוחה של אגדה תלמודית המספרת כי העובר ברחם אמו יודע את התורה כולה, ועם הלידה טופח מלאך על שפתו ומשכיחה ממנו והוא נאלץ ללומדה מחדש במשך כל חייו (מסכת נידה, דף ל' עמוד ב', ומכאן 'שלום זכר' - שלום לזכרון). התינוק אבל על שכחה זו והציבור המשתתף עמו באבלו מתחייב לסייע לו בתהליך הלימוד וההיזכרות.

תיקון אליהו - ליל שימורים - ואקנאקט

בלילה שלפני הברית, יש הנוהגים לקיים 'לילה לבן', 'ליל שימורים', או 'ליל שמירה' ('ואקנאקט') של לימוד ליד מיטתו של התינוק. מנהג זה נקרא 'תיקון אליהו', וביסודו תפיסה שראתה את התינוק הרך כנתון בסכנה עד לאחר ברית המילה, ולפיכך אין להשאירו לבדו בלילה שלפני הברית. יש הנוהגים גם להביא ילדים קטנים לקרוא ליד מיטת התינוק את פסוקי 'קריאת שמע' (דברים ו' 4-9) ואת הפסוק "הַמְלֵאךְ הַגָּאֹל אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי יִבְרָךְ אֶת הָעָרִים..." (בראשית מ"ח 16), משום כוח ההגנה הטמון, על-פי האמונה הרווחת, בפסוקים אלו. טעם אחר לאמירת הפסוקים טמון במרכזיותה של קריאת שמע בהיסטוריה היהודית. על פי טעם זה, רגע לפני כניסתו של הילד בבריתו של אברהם אבינו מסייעים לו הילדים שכבר נימולו, ובכך שהם קוראים 'שמע ישראל' ומקבלים על עצמם 'עול מלכות שמיים' - הם גם מסייעים לו ומקבלים אותו אל תוך קהילתם. בעת העתיקה היו לילי השמירה גם טעמים פרקטיים: כאשר אסרו מלכי יוון ורומי על קיום המילה, התחכמו להם היהודים וערכו התכנסות גדולה דווקא בערב המילה על-מנת לבלבל ולהסתיר את כוונתם לקיים את הברית.

ברית יצחק

מנהג זה, המקובל בעדות המזרח וקרוי גם 'ליל הזוהר' או 'עקד-אל-יאס' (עקידת ההדסים), קשור גם הוא בהגנה על הרך הנולד. בלילה שלפני הברית, באים קרובי המשפחה וידידיה לבית הרך הנולד (או לבית הסבים). הציבור או כמה מן הגברים הנכוחים קוראים בקול מדרשים, סיפורים והלכות הקשורים בברית המילה של האבות מתוך ספר הזוהר בשפה הארמית (זוהר לספר בראשית, פרשת לך לך, "ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים" עד סוף הפרשה). את הקטע האחרון, הקשור בחובת האב למול את בנו קורא אביו של הילד, ולאחר מכן מתפנה הציבור לסעודה, וממשיך בשירה, נגינה וריקודים לאור נרות דולקים. יש הנוהגים להביא אל הבית את 'כסא אליהו' בו ישתמשו בברית, ולקשור עליו ענפי הדסים.



קטניות

קטניות

קטניות טריות בתרמילים, כגון אפונה, שעועית, לוביה/רוביה, פול וכד': לחתוך כל תרמיל לשלשה-ארבעה חלקים. אם רואים חור בתרמיל – יש לפותחו לכל אורכו.

קטניות חתוכות בתרמילים: קפואות, או בשימורים – לבדוק מדגם (כלל ה' עמ' 3).

קטניות בגרגרים:

קפואות – נקיות.

בשימורים – להוציא כמות קטנה בכף וכד' כמדגם, ולבדוק. (ואם זו כמות קטנה עדיף לבדוק כמו אורז.)

קטניות יבשות – אפונה, שעועית לבנה, שעועית אדומה, פול, ובמיוחד פול-מצרי, לוביה/רוביה, חומס ועדשים ירוקים/חומים (לא אדומים) וכד' – מוחזקים נגועים ועל כן יש לבדוק בארבעה שלבים:

א. לבדוק אחד אחד על כף היד או על צלחת.

קטניות עם חור – לזרוק.

- ב. להכניס למים. אלה שצפים – לזרוק.
- ג. להשאיר במים עד שיתפחו (במים חמים התפיחה מהירה יותר) ובדקים שוב אחד אחד (תפיחת הקטניות מקילה על הבדיקה).
- ד. קטניות עם חור – לזרוק.
- ה. חוצים שלושה ובדקים בדיקת מדגם (כלל ה' עמ' 3).

בדיעבד, אם בדקו היטב אחד אחד פעם אחת בלבד, מותר לאכול, וכן בכמות גדולה או בדוחק הזמן כגון בערב שבת, מותר לכתחילה להסתפק בבדיקה אחת טובה ועדיף לאחר תפיחת הגרגרים במים. אולם בדרך כלל צריך להקפיד על כל השלבים, כי הקטניות היבשות – ובפרט לוביה/רוביה, פול מצוי, חומס, ועדשים ירוקים/חומים – מאוד נגועות.

עדשים אדומים – אינם מוחזקים בנגיעות. אם נמכרים חצויים – יש לבדוק על צלחת כמו אורז (עמ' 6).

אם הם שלמים – בדקים על צלחת כמו אורז, ואחר כך מכניסים אותם לתוך מים וזורקים את אלה שצפים.

שימושים בדרך כלל נקי די בבדיקה רופפת.

תירס מוחזק נגוע.

גרגרי תירס קפואים או משומרים – נקיים ואין צריכים בדיקה.

קלחי תירס טריים או קפואים – להתבונן בקלח כולו היטב, (ויש נוהגים לכופף אותו) ואם נראה נקי, לעקור שלושה גרגירים מכל קלח ולבדוק אותם ואת מקומם בבדיקת מדגם (כלל ה' עמ' 3). אם נגוע – מותר לאכול רק לאחר בדיקת הגרעינים אחד אחד. החרקים ("טרופיסים") הם קטנים ודקים, ולפעמים בצבע התירס, ולכן יש לבדוק היטב. בדיעבד אפשר לבדוק גם לאחר הבישול, ושאר התבשיל לא נאסר.

גרעיני תירס לקליה – ראה פופקורן עמ' 32.

"והנה האדם הנזהר תמיד במאכלו לפשפש בהם שלא יהיה בהם שום איסור, מסייעין אותו מן השמים שלא תבוא תקלה על ידיו." (שה"מ עקב)



כיצד לבדוק חומוס (חמצה) מתולעים

הרב משה ויא

הנגיעות

לעיתים נגוע וצריך לבדוק.

תיאור הנגיעות

זרעית - חיפושית בגודל שנים שלושה מילימטרים, בצבע חום שחור. החומוס נתקף על ידי הזרעית, הן בזמן גידולו בשדה והן בזמן איתסונו. הזרעית הבוגרת מטילה את ביציה ומצמידה אותן בצדו החיצוני של החומוס. הביצים כצבע לבן בגודל פחות מחצי מילימטר וקשה להבחין בהם. לאחר מספר ימים בוקע מהביצה זחל קטן, החודר מהביצה לתוך הגרגיר, דרך נקב זעיר ביותר, אותו הוא חופר, ומקום חדירתו כמעט ולא ניכר, (תמונה 58). הזחל חופר עד מרכז הגרעין, ובשלב מסוים בהתפתחותו, חוזר

שלב ראשון. בדיקת השקית כעת הקנייה.

א. האם השקית נקיה ומראה חדש.

ב. אם יש הצטברות פירורים לבנים או אפורים בתחתיתה; (הם נגרמים על ידי כירסום החרקים, וכן צואתם).

ג. אם יש חורים עגולים אופייניים בגרגיר ואם יש חרקים בשקית.

שלב שני. השריה

משרים את החומוס בסיר עם מים קרים למשך הלילה, כמות המים פי שנים-שלושה מכמות החומוס. קיימת שיטה עדיפה, המותרת לכתחילה על פי ההלכה, ומנפחת יותר טוב את החור

הבדיקה

היות והזרעית נמצאת בחלקו הפנימי של החומוס, והקליפה סגורה ואטומה (לא שקופה), אין אפשרות להבחין בנגיעות הפנימיות, לכן יש צורך להביא את החומוס למצב בו נוכל לבדוק את חלקו הפנימי. החורים אותם אנו מוצאים בקטניות הם בדרך כלל סימן שהחרק כבר יצא, אבל הם מהווים סימן מובהק שהקטניות נגועות, וקרוב לוודאי שישנם חרקים שעוד לא הגיחו החוצה, ונמצאים בתוך הקטניות.

כל הגרגרים משני צידיהם. הצורה הפרקטית ביותר היא לקחת בכף היד (לדוגמה יד ימין) קומץ של בערך 10-15 גרגרים, לשטוח אותם בכף היד, ומתכוונים בצדום הנגלה לעין. שמים כף היד השנייה (יד שמאל) על כף היד עם הגרגרים והופכים את כפות הידיים, כך

שהגרגרים עוברים ליד השנייה כשצד השני - כעת גלוי לעין, ומתכוונים בהם שוב. [באופן זה יש לבדוק את כל הגרגרים]. (תמונה 62).

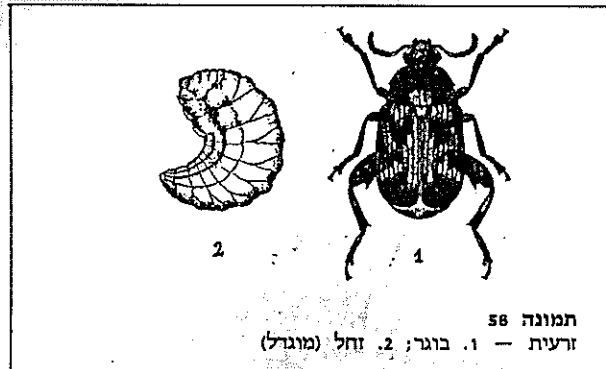
לעיתים ישנם כתמים חומים, כתומים או שחורים, שהם רק כתמים חיצוניים של הקליפה, או לכלוך שנדבק עליה, ואינם סימן לנגיעות. במקרה של ספק מסירים את הקליפה שהתרככה בהשריה, על ידי גירוד בציפורן, ורואים אם הנגיעות היא פנימית, או רק כתם חיצוני.

אם נמצאו גרגרי חומוס אחדים שקליפתם בעלת גוון חום כהה, אין זה סימן לנגיעות. נקודה חומה קטנה הנמצאת בכל חומוס, היא חלק מהמראה הטבעי שלו, (תמונה 63).

מוס: השריה במים רותחים. שמים את הסיר עם המים והחור מוס על האש עד רתיחה. מכבים ומשאירים מכוסה למשך שעת יום לפחות. על ידי ההשריה במים הגרגרים מתנפחים עד כדי פי שנים-שלושה מגודלם והקליפה נהיית שקופה, דבר המאפשר לראות אם יש גולם זרעית מתחת לקליפה, הגלמים מופיעים ככתמים כהים (בצבע שחור או חום כהה) מתחת לקליפה ואפשר להבחין בהם בקלות.

שלב שלישי. בדיקה

מריקים את המים ובודקים את



תמונה 58
זרעית - 1. בוגר; 2. זחל (מוגדל)

עד סמוך לקליפה החיצונית של הגרגיר, ומשם על ידי כירסום מכין לעצמו גומה זעירה, מקום שבו יוכל להפך ל"גולם". על הגומה מכה רק קליפתו החיצונית הדקה של הגרגיר, ומחמת שאינה שקופה, אין לראות מבחוץ אם יש נגיעות, (תמונות 59, 60).

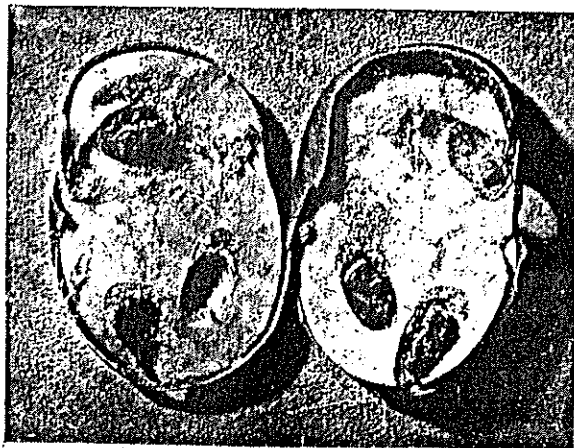
עם התבגרותה שוכרת החיפושית את הקליפה הדקה ומגיחה החוצה, בהותירה חור עגול בגרגיר, (תמונה 61).

עש - לעיתים נדירות, במרכז החומוס נמצא זחל עש. זחל לבן ומסביבו פירורים קטנים בצבע לבן.

שלב רביעי: בדיקה פנימית

אם בבדיקה הנ"ל לא מצאנו כל נגיעות, סימן שהחומס נקי, ואפ"ר להשתמש בו ללא פקפוק. במזה נמצאו שלושה גרגרים עם חורים אופייניים או חרקים מתחת לקליפה, סימן שחומס זה נגוע, והיות ובמציאות לא כל החרקים הינם "בני-אותו-דור", לכן לדעת פוסקים רבים יש לבדוק אם יש בגרגרים חרקים שהם עדיין בשלב זחל שצבעם לכן-שנהב, ונמצאים במרכז הגרגיר ולא מתחת לקליפה, וכן חרקים שלע"י תים מתגלמים בחלקו הפנימי של הגרגיר, ואין אפשרות להבחין בהם על ידי ההשריה בלבד, אלא אם יש צורך לפתוח כל גרגיר וגרגיר, ולבדוק בפנימיותו – בין שני החצאים ומתחת לקליפה הדקה.

פתיחת הקליפה תיעשה בקלות היות והיא התרככה במים. אם מוסיפים כפית סודה לשתייה (סודה ביקרבונט) למי ההשריה, הקליפה נפתחת ביתר קלות.



תמונה 59 זרעיות בהתגלמותם סמוך לקליפת הגרגיר

שימורי חומס

הנגיעות

שימורי חומס לעיתים נגועים ויש לבדוקם.

הבדיקה

בודקים אותם כבדיקת חומס רגיל כנ"ל, ואין צורך בהשריה היות והם כבר מושרים.

חומס יבש

קלוי "קאדאמעס"

נמכר כפיצוחים, ונאכל בצורתו היבשה.

הנגיעות

לעיתים נגוע ויש לבדוקו.

הבדיקה

היות והוא נאכל בצורתו היבשה, אי אפשר להשרותו, ואין שיטה בטוחה לבדוקו.

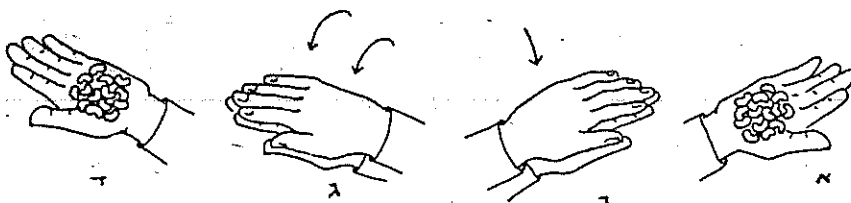


תמונה 61 חומס מחורר על ידי זרעיות (מוגדל)

לים להשתמש בחומס זול ונגוע, שאין אפשרות למוכרו במשקל. [את החומס לפלאפל רק גורסים ולא טוחנים כקמח, ולכן עלול להשאר חרק שלם].

על ידי "קורי משי". נמצאה נגיעות וודאית, ראוי לא להשתמש במוצר היות ואין שיטה יעילה לבדוקו באופן מוחלט.

מטח אחד עד סנטימטר שלם. הוחזר לים-גורמים להתהוות גורמים המדבקים על ידי "קורי משי". (ראה פירוט "בערך" כל מרכיב).



תמונה 62

אופן בדיקת החומס

- הגרגרים מונחים על כף יד ימין כשצדם האחר גלוי.
- מניחים יד שמאל על יד ימין.
- הופכים את הידים.
- הגרגרים מונחים על כף יד שמאל כשצדם השני גלוי.

